

حضور آلمانیهای مقیم ایران؛ بهانه‌ای برای اشغال ایران در جنگ دوم جهانی

چکیده:

موقعیت ژئوپلتیکی و ژئواستراتژیکی به همراه موضوع نفت سبب شد جنگ جهانی دوم به سرعت به صحنه سیاسی و جغرافیایی ایران کشیده شود. طرفهای درگیر جنگ به ویژه متفقین به صورت بالفعل ایران را پلی برای پیروزی در جنگ به شمار می‌آوردند و به صورت بالقوه در اندیشه بهره‌برداری از دستاوردهای پس از پیروزی در جنگ بودند. به همین دلیل ایران نقشی ویژه در معادله‌های بین‌المللی و نقشه‌های استراتژیک پیدا می‌کرد که البته کمتر فرصت می‌یافت از این نقش ویژه به نفع خود بهره‌گیرد. این نوشتار می‌کوشد مسئله اشغال ایران در شهریور ۱۳۲۰ را در چارچوب استراتژیهای کلان دو دولت استعماری انگلیس و شوروی تبیین نماید و به همین دلیل فرضیه اصلی، بر آن است که نشان دهد حضور آلمانیها در ایران و خطر ناشی از آن، بهانه و دستاویزی بیش نبوده است. اسناد موجود که برخی از آنها پیوست این مقاله‌اند نیز این موضوع را بیان می‌کنند.

کلید واژه: انگلیس، شوروی، ایران، متفقین، آلمانیها، نفت، اشغال، جنگ جهانی دوم.

درباره اهمیت استراتژیک ایران بارها سخن به میان آمده است به‌ویژه آنکه این اهمیت تنها در چارچوب موقعیت جغرافیایی (جغرافیای سیاسی) قابل ملاحظه نیست چراکه نفت، این منطقه را به یکی از کانونهای اصلی توجه سیاسی و بین‌المللی تبدیل کرده است. ایران یکی از پیشگامان تولید نفت و از جمله مهم‌ترین تولیدکنندگان این محصول ارزشمند بود و همین ویژگی سبب شد از آغاز سده بیستم قدرتهای سیاسی و اقتصادی قدیم و جدید به آن توجه کنند. البته این تمایل گاهی به اصطکاک منافع میان قدرتهای صاحب نفوذ قدیم مانند انگلیس و روسیه (شوروی) و قدرتهای تازه به دوران رسیده مانند آلمان و آمریکا منجر می‌گردید که اوج این تضادها در قالب دو جنگ جهانی بزرگ و در مناطق مختلف جهان نمایان شد.

در جنگ اول جهانی قدرتهای نوپا و نوظهور فرصت چندانی برای حضور در ایران نیافتند و حتی سالها پیش از شروع جنگ و با پیش‌بینی احتمال وقوع آن، ایران منطقه نفوذ دو قدرت استعماری انگلیس و روسیه (۱۹۰۷) شد و در پایان نیز به عنوان یک بازنده و کشور ورشکسته قامت خود را خمیده یافت و سالها گذشت تا توانست برخی از آثار ویرانی ناشی از جنگ را ترمیم کند. اما پس از چند سال، بار دیگر آلمان نوظهور کوشید تا نظم حاکم بر مناسبات بین‌المللی را تا حدی به سود خود تغییر دهد.

آلمانها نخست خود را در عرصه‌های مختلف اقتصادی و نظامی تقویت کردند و سپس توانمندی‌های خود را به رخ کشورهای دیگر کشیدند و با افزایش صادرات تکنولوژیک و فنی وارد عرصه‌های بین‌المللی شدند. جبهه غرب به رهبری انگلیس مخالف حضور بین‌المللی آلمانها نبود چراکه همواره هراس از خطر نفوذ کمونیزم سبب افزایش تسامح انگلیسیها در برابر حضور اقتصادی بین‌المللی آلمانها می‌شد. همچنین روسها که همواره نقشه صدور انقلاب کمونیستی خود را در سر می‌پروراندند حاضر بودند تا قدرت و سیطره انگلیس با افزایش نفوذ آلمانها تعدیل شود. البته این مهم مشروط به تداخل نداشتن نفوذ آلمانها با حضور و نفوذ شوروی در کشورهای گوناگون و از جمله ایران بود. بنابراین این قدرت نوظهور (آلمان) در آغاز برای افزایش سطح مناسبات اقتصادی خود با موانع بسیاری روبه‌رو نبود و به همین دلیل نفوذ

معرفی سند ● حضور آلمانیهای مقیم ایران؛ بهانه‌ای برای ... / ۲۰۱

اقتصادی آلمان در کشورهای گوناگون به‌ویژه ایران در سالهای پس از جنگ اول جهانی تا آغاز جنگ دوم جهانی افزایش یافت.

نخستین معاهده میان ایران و آلمان در ۱۱ ژوئن ۱۸۷۳ منعقد گردید که براساس آن آلمان از حقوق کنسولی برون مرزی برخوردار شد. سپس در ژانویه ۱۹۲۶ برابر با نخستین سال سلطنت رضا شاه یک معاهده تجاری میان دو کشور بسته شد. در این سالها تیمور تاش چند قرارداد دیگر با آلمانها بست و مؤسسه‌های آلمانی را به شرکت در طرح احداث راه آهن و صدور محصولات کروپ به ایران تشویق کرد.

در سالهای ۲۶-۱۹۲۵ ارزش صادرات آلمان به ایران در مقایسه با پیش از جنگ اول جهانی افزایش یافت و ۵ درصد از کل واردات ایران را به خود اختصاص داد. در سال ۱۹۲۹ آلمان با اختصاص ۶ درصد از کل واردات ایران پس از بریتانیا با ۳۲ درصد، شوروی با ۳۰ درصد و ایالات متحده با ۷ درصد در مقام چهارم و از لحاظ صدور ماشین‌آلات در مقام نخست قرار گرفت. (زرگر، ۱۳۷۲، ص ۳۵۸؛ ۲-۳، ۱۹۲۸، p.237 & Lingeman, 1928, p.237 & Sotoudeh, 1937).

در سالهای نخست حاکمیت نازیها، روابط تجاری ایران و آلمان سیرعادی خود را طی می‌کرد اما در نیمه دوم دهه ۱۹۳۰ این روند شکل ویژه‌ای به خود گرفت. برای نمونه در سالهای ۳۳-۱۹۳۲/۱۲-۱۳۱۱ سهم آلمان از کل تجارت خارجی ایران به ۸/۱ درصد رسید، در حالی که این میزان در سال ۳۷-۱۹۳۶/۱۶-۱۳۱۵ به ۲۱/۴ درصد و در سال ۳۹-۱۹۳۸/۱۸-۱۳۱۷ به ۴۱/۵ درصد و در سال ۴۱-۱۹۴۰/۲۰-۱۳۱۹ به بالاترین میزان یعنی ۴۵/۵ درصد رسید.

آمار واردات و صادرات ایران و آلمان*

صادرات		واردات		
درصد از کل	میلیون ریال	درصد از کل	میلیون ریال	سال
۴	۱۹/۳	۷/۷	۶۰/۱	۱۹۲۹-۳۰
۶/۸	۳۰/۱	۸/۴	۵۶/۸	۱۹۳۰-۳۱
۹/۱	۶۳/۴	۷/۷	۴۲	۱۹۳۱-۳۲
۸/۸	۴۳/۲	۸/۱	۴۹/۶	۱۹۳۲-۳۳
۱۴/۲	۶۶/۳	۱۰/۷	۶۴/۵	۱۹۳۳-۳۴
۸/۶	۴۴/۴	۹/۳	۵۹/۳	۱۹۳۴-۳۵
۱۳/۹	۸۲/۷	۱۴/۳	۱۱۹/۱	۱۹۳۵-۳۶
۲۰/۳	۱۳۷/۶	۲۱/۴	۱۹۰/۱	۱۹۳۶-۳۷
۲۹/۶	۱۹۸/۸	۲۴/۷	۲۴۷/۲	۱۹۳۷-۳۸
۴۴/۳	۲۷۴/۴	۳۷/۶	۲۸۵/۳	۱۹۳۸-۳۹
۴۸/۹	۳۹۳/۳	۱۸/۳	۱۵۹/۷	۱۹۳۹-۴۰
۴۷/۹	۴۴۲/۹	۴۲/۶	۳۷۰/۶	۱۹۴۰-۴۱

با نگاهی به روابط تجاری ایران و آلمان این پرسش مطرح می‌شود که چرا دو قدرت

انحصار طلب انگلیس و شوروی سالها سکوت کردند؟

در پاسخ باید گفت هر دو کشور تصور می‌کردند قدرت آلمان می‌تواند عامل بازدارنده یا

تعدیل‌کننده رقیب آنها در ایران باشد. به عبارت دیگر انگلیس و شوروی از حضور آلمان به

عنوان عاملی برای کاهش نفوذ یکدیگر بهره‌برداری می‌کردند. برای نمونه در روزهای زودگذر

دوستی آلمان و شوروی پیش از معاهده لوکارنو، شوروی زمینه مناسب را برای دستیابی محافل

تجاری آلمان به مواد خام و بازارهای ایران فراهم ساخت و برای آنان تسهیلات تراتزیت ایجاد

کرد. در آن زمان بریتانیا خطری جدی برای دادوستد شوروی با مناطق شمالی ایران به شمار

* Iran, Administration des Douanes. Tableau Generale du Commerce avec les pays Etrangers, Teheran, 1929-1947; Great Britain, Dept. of Overseas trade. Economic Conditions in Persia, Reports for the years 1930 and 1937, London, HMSO.

معرفی سند ● حضور آلمانیهای مقیم ایران؛ بهانه‌ای برای ... / ۲۰۳

می‌رفت و مسکو می‌کوشید با آسان کردن جریان حمل و نقل کالاهای آلمانی از راه قلمرو روسیه به ایران با بریتانیا رقابت کند. روسها از این راه نه تنها با بریتانیا رقابت می‌کردند بلکه می‌توانستند از منافع حمل و نقل کالاها نیز بهره‌مند شوند و جریان داد و ستد ایران با جهان خارج را کنترل کنند. (زرگر، ۱۳۷۲، ص ۳۶۲؛ Fleury, 1979, p.217 & Taillardat, 1940, p.92). از این رو دولت شوروی برای مبارزه با سیطره بریتانیا از پیشرفت آلمان استقبال می‌کرد.

سیاستهای دوگانه آلمانیها سبب کاسته شدن این خوش‌بینی شد و روسها احساس کردند که روز به روز به منافع اقتصادی آنها محدودتر می‌شود بنابراین پس از اینکه ائتلاف آنان با آلمانیها شکست خورد، سیاستهای خود را به حذف آلمان از صفحه تجاری و سیاسی ایران معطوف کردند که در ادامه به شرح این ماجرا خواهیم پرداخت.

همکاری آلمان با انگلیس تا حدودی از علاقه مشترک آنها نسبت به نفت ناشی می‌شد. انگلیس به عنوان تولیدکننده و آلمان در نقش یک مصرف‌کننده عمده اهمیت می‌یافت. بی‌گمان در آغاز، شرکت نفت انگلیس و ایران نسبت به جذب شرکتهای آلمانی علاقه‌مند بود چرا که این مسئله می‌توانست در افزایش بهره‌برداری از حوزه‌های نفتی ایران و انگلیس مؤثر باشد. (زرگر، ۱۳۷۲، ص ۳۶۱-۳).

آنچه پس از جنگ اول جهانی برای انگلیس اولویتی اساسی به حساب می‌آمد خروج از رکود اقتصادی بود که بخشی از این هدف با افزایش روابط با آلمان تأمین می‌شد. به عبارت دیگر اگر مبادلات جهانی به سطح بالایی از رونق و شکوفایی می‌رسید احتمال رکود اقتصادی انگلیس بیشتر می‌شد. برای این کشور آشکار بود تا زمانی که آلمان گرفتار بحران اقتصادی اساسی باقی بماند به رونق اقتصادی دوباره اروپا و جهان امید چندانی نیست. (Reynolds, 1954, p. 15-16).

همچنین از نظر انگلیس حضور آلمان مانع توسعه نفوذ شوروی و کمونیسم بود. دولت بریتانیا برای باور بود که ماهیت روابط ایران و آلمان اقتصادی است و مادامی که عواملی همچون افزایش رابطه اقتصادی و به‌ویژه جنگ دوم جهانی معادله‌های بین‌المللی را بر هم نزنند بود این تفکر دنبال می‌شد و در این میان آلمانیها از این فضا بیشترین بهره‌برداری را کردند ضمن اینکه در آن سوی اهداف اقتصادی به هدفهای سیاسی و نظامی نیز می‌اندیشیدند.

همچنین دولت ایران که با هدف انجام اصلاحات و مدرنیزاسیون به جلو گام می‌نهاد می‌کوشید از سیطرهٔ دو قدرت استعماری کهنه‌کار (شوروی و انگلیس) بکاهد و به همین سبب سیاست نیروی سوم یا دولت سوم را دنبال می‌کرد تا یک توازن قدرت به نفع خود ایجاد کند. این مسئله مهم‌ترین رویکرد سیاست خارجی دولت ایران در این سالها بود و آلمان و ایالات متحده توانایی برآوردن این درخواست ایران را به صورت بالقوه داشتند. کوشش ایران برای جایگزینی ایالات متحده به جایی نرسید زیرا این درخواست با سیاستهای آن زمان ایالات متحده چندان همسو نبود و آن دولت همچنان دنباله‌رو آیین مونروئه بود. با وجود این دولت ایران بارها کوشید در زمینه‌های گوناگون تجاری با دولت آمریکا رابطه برقرار کند. از جمله می‌توان به مذاکره‌هایی اشاره کرد که در مورد توسعهٔ روابط بازرگانی و اعطای امتیاز استخراج نفت به شرکت‌های آمریکایی انجام و به انعقاد پیمانی در سال ۱۹۳۷ منجر شد. دولت ایران امتیاز استخراج نفت شمال و شرق ایران را به یک شرکت آمریکایی موسوم به شرکت نفت آمرانین نیویورک یکی از شعبه‌های شرکت نفت سی‌بورد واگذار کرد.

محدودهٔ این امتیاز، نواحی گسترده‌ای از مرزهای شمال و شرق ایران در همسایگی شوروی و افغانستان و هندوستان بریتانیا را در برمی‌گرفت. این قرارداد در ۴ فوریهٔ ۱۹۳۷/۱۵ بهمن ۱۳۱۵ به تصویب مجلس رسید، ولی به علت مخالفت شوروی هیچ‌گاه اجرا نشد. (Foreign Relations..., 1945, Vol.II, p.744). ایران همچنان در سیاست خارجی خود به نیروی سوم گرایش داشت و به همین دلیل روی گزینهٔ بعدی یعنی آلمان متمرکز شد.

فضای داخلی ایران نیز مشتاق این تغییرات بود زیرا ایرانیان از انگلیسیها و روسها نفرت دیرینه داشتند و این نفرت ناشی از پیشینهٔ منفی حضور آنان در ایران بود. حتی مقامات انگلیسی این مسئله را کاملاً درک کرده بودند. در این خصوص آنتونی ایدن، نخست‌وزیر پیشین انگلیس، در مجلس عوام انگلیس گفته بود:

«ما به خاطر می‌آوریم که بعد از کوششهای سرادوارگری در ۱۹۰۷ چه اتفاق افتاد. آن کوششها سبب شد تا میراثی از سوءظن نسبت به انگلیسیها در ایران بوجود آید که ما را برای مدت بیست سال یا بیشتر نزد ایرانیها

نامحسوب کرد». (ذوقی، ۱۳۶۷، ص ۱۱۸).

سر ریدر بولارد، سفیر انگلیس در ایران، در گزارشی به تاریخ مارس ۱۹۴۳ به وزارت امور خارجه انگلیس هشدار داد که بریتانیا به شدت محبوبیت خود را در ایران از دست داده و نفرت و بیزاری ایرانیان از آنان روز به روز بیشتر می‌شود. بولارد یادآور شده بود که «به خاطر روسیه شوروی ما نباید خودمان را فراموش کنیم»^۳. بولارد به واقعیت و حقیقتی اشاره کرد و وجه جدیدی از یک مسئله قدیمی را به سیاستمداران انگلیس نشان داد. بیزاری ایرانیها از انگلیسها پیشینه‌ای دیرینه داشت که نقطه آغاز آن سال ۱۹۰۷ بود. در آن سال دولت انگلیس نه تنها از سیاست سنتی خود یعنی حمایت از ایران در برابر روسیه دست برداشت بلکه همراه آن کشور، ایران را به مناطق نفوذ خود تقسیم کرد. بدبینی و بیزاری ایرانیان از انگلیس و انگلیسها دوباره به هنگام مطرح شدن قرارداد ۱۹۱۹ و ثوق الدوله - کرزن شدت یافت. ایرانیها قرارداد ۱۹۱۹ را کوشش دولت انگلیس برای برقراری تحت‌الحمایگی بر ایران زیر سیطره انگلیسهای امپریالیست می‌دانستند. پس از دو سال ایرانیها انگلیس را متهم کردند که کودتای ۱۲۹۹/۱۹۲۱ را در ایران علم کرده است و در سالهای بعد نیز مسئله نفت و تجدید قرارداد داری پیش آمد و سرانجام هجوم سربازان انگلیسی به ایران در اوت ۱۹۴۲/شهریور ۱۳۲۰ و اشغال کشور و کوشش دوباره آنها برای کمک رسانی به شوروی که سبب کمبود و قحطی مواد غذایی در ایران شد. (ذوقی، ۱۳۶۷، ص ۱۰۱-۲)

وضعیت روسها نیز مشخص بود. نخست آنکه ایرانیان و دولت ایران می‌دانستند روسها برای دستیابی به آبهای آزاد و اهداف دیگر خود از هر وسیله‌ای استفاده می‌کنند و در صورتی که فرصت یابند هیچ ترسی از تصرف و اشغال ایران ندارند. این مسئله در دوره قاجار با تحمیل قراردادهایی مانند گلستان، ترکمانچای و آخال دیده شده بود. اگر چه پس از انقلاب اکتبر ۱۹۱۷ و در پی شعارهای آرمان‌گرایانه کمونیستها این هدف برای مدتی کوتاه تعقیب نشد، سیاست روسها به‌ویژه در دوره استالین بازگشتی ارتجاعی به دوره تزارها داشت و حتی این مسئله با توجه به دکترین صدور انقلاب شوروی و تضاد آنها با جبهه غرب، دست کم در ارتباط با برخی کشورها

^۳ بولارد به ایدن، تلگراف شماره ۲۳۲، ۱ مارس ۱۹۴۳، به نقل از زرگر.

همچون ایران شدت یافت. بنابراین همیشه ترس دولت ایران از شوروی بیشتر بود زیرا همسایه ایران بود و طمع او برای اشغال نقاط مختلف ایران روشن بود و دیگر آنکه در قالب یک ایدئولوژی جدید ادعای جهان شمولی داشت و برای تحقق این ادعا از هیچ کوششی فروگذار نمی‌کرد.

بنابراین پیگیری سیاست گرایش به نیروی سوم با توجه به حضور دو قدرت امپریالیستی انگلیس و شوروی و عملکرد منفی آنها سیاستی دور از انتظار نبود.

«سیاست قدرت ثالث میراث قرن نوزدهم است. از بدو رقابت روس و انگلیس برای بسط نفوذ خود بر ایران، دولت ایران سعی کرده بود که قدرت ثالثی را که بر ایران ادعای ارضی یا ادعای دیگری نداشته باشد، نسبت به امور ایران ذینفع سازد. هدف آن بود که از این طریق در منافع قدرتها توازنی ایجاد شده و ضمن حفظ استقلال و تمامیت ارضی ایران، آزادی عمل کشور نیز حتی الامکان محفوظ گردد.» (فرمانفرمایان، ۱۳۵۳، ص ۳۵۴۰).

یکی از نخستین کوششهایی که انجام شد نزدیکی به ایالات متحده آمریکا بود که در آن زمان قدرت دور دست و بی‌غرضی به شمار می‌رفت. افزون بر اینکه دولت و شرکتهای نفتی آمریکا نسبت به بهره‌برداری از منابع نفتی ایران ابراز علاقه کرده بودند. به همین دلیل مجلس ایران برای دستیابی به اهداف یادشده لایحه‌ای را تصویب کرد که براساس آن، امتیاز بهره‌برداری از نفت پنج ولایت شمالی ایران برای پنجاه سال به شرکت استاندارد اویل نیوجرسی واگذار می‌شد که البته با کارشکنیهای فراوان دو رقیب استعماری یعنی انگلیس و روسیه فسخ گردید. (زرگر، ۱۳۷۲، ص ۱۱۱؛ Foreign Relations..., 1920, Vol.II, pp. 347-57).

استفاده از مشاوران اقتصادی آمریکایی نظیر میلپو که به مقام مدیرکل مالیة ایران منصوب شد یکی دیگر از اقدامهای دولت ایران بود که برای ایجاد توازن قوا و خروج از استیلای کامل دو قدرت استعماری روس و انگلیس انجام شد. تعقیب این سیاست تا جایی می‌توانست عملی شود که این دو قدرت (انگلیس و شوروی) با آن مخالفت جدی نمی‌کردند. در حالی که با شروع جنگ دوم جهانی حساسیت این دو کشور نسبت به ایران افزایش چشمگیری یافت و

سرانجام به دخالت و اشغال نظامی ایران متجر شد.

با آغاز جنگ دوم جهانی دولت ایران با صراحت اعلام بی‌طرفی کرد و در ادامه کوشید این سیاست را تعقیب کند اما بار دیگر کشورهای امپریالیستی انگلیس و شوروی به دولت ایران اجازه تصمیم‌گیری ندادند و با بهانه قرار دادن حضور تعداد زیادی آلمانی در ایران، زمینه نقض بی‌طرفی و اشغال ایران را فراهم کردند.

مسئله حضور آلمانیها در ایران

همان طوری که پیش‌تر نیز گفته شد، موازنه تجاری ایران و آلمان در دهه ۱۹۳۰ و به‌ویژه در آستانه دهه ۱۹۴۰ گسترش روزافزونی یافت چنانکه حدود نیمی از واردات و صادرات ایران را به خود اختصاص داد و این موضوع نشان‌دهنده سطح گسترده مناسبات تجاری و اقتصادی دو کشور بود.

همچنین در پی گسترش مناسبات تجاری ایران و آلمان، متخصصان آلمانی بیشتری در ایران مشغول به کار شدند و با توجه به سیاست آلمان هیتلری مبنی بر توسعه نفوذ در شرق، این مناسبات بار سیاسی ویژه‌ای داشت. دولت آلمان به افزایش نیروهای اطلاعاتی و جاسوسی خود در ایران می‌اندیشید که ورود عناصر مشکوک در پوشش متخصصان فنی نیز با آن توجیه می‌شد. انگلیسیها از سالها پیش تازه‌واردان آلمانی را زیر ذره‌بین خود قرار داده بودند.

انگلیسیها تا اواسط دهه ۱۹۳۰ نگرانی چندانی از حضور آلمانیها در ایران نداشتند اما پس از آن و با گسترش روابط اقتصادی آلمان و ایران نخستین تهدید جدی را دریافت کردند. نگرانی روسها از انگلیسیها بیشتر بود چراکه آلمانها به سرعت در حال توسعه نفوذ خود در مناطق شمالی ایران بودند و از همه مهم‌تر اینکه چهره آلمانیها در ایران بسیار مثبت بود.

در سال ۱۳۱۷/۱۹۳۸ روابط ایران و شوروی تیره شد و این تیرگی روابط تا حدودی ناشی از نفوذ آلمان بود. در همین سال دوباره یک موافقتنامه تجاری تازه میان ایران و آلمان امضا شد که یک پیمان تهاثری نوین را هم در برمی‌گرفت.

سرانجام در پایان سال ۱۹۳۷ بریتانیا نگرانی شوروی را در مورد مسئله ایران جدی

گرفت. به‌ویژه آنکه به تدریج گفتمان حاکم بر سیاست خارجی هیتلر بیشتر چهره خود را آشکار کرده بود. دولت بریتانیا ناگهان متوجه شد که سیاست پیش به سوی شرق آلمان با سرعت بی‌سابقه‌ای به حرکت افتاده است.

دولت شوروی در آغاز جنگ در جبهه ائتلافی آلمان بود و در پی این مسئله سیاست خارجی آن دولت در رویارویی با انگلیس قرار گرفت.

استالین تصمیم گرفت بر فشار نظامی خود بر ایران و ترکیه بیفزاید و به همین دلیل تحرکات نظامی دولت شوروی در مرزهای ایران نیز افزایش یافت. رضاشاه از دشمنی روزافزون آلمان و همکاری رو به افزایش آلمان و شوروی به خشم آمده بود. رادیو برلین چندبار از شخص شاه انتقاد کرده بود. رضاشاه در چهارم تیر ۱۳۱۹ دکتر متین دفتری، نخست‌وزیر طرفدار آلمان را برکنار کرد و علی منصور را که بیشتر به بی‌طرفی شهرت داشت به جانشینی او برگزید. (استوارت، ۱۳۷۰، ص ۳۸).

در این زمان استراتژی دولت شوروی بر تعامل با آلمانها و تهدید کشورهای همسایه استوار بود و این استراتژی مادامی که دولت آلمان به شوروی اعلام جنگ نداده بود ادامه داشت. البته پیش از اعلام جنگ آلمان و شوروی، روسها در تهدید ایران تجدیدنظر کردند زیرا براساس یک نقشه کشف شده آنان چاههای نفت خود را در قفقاز با خطر حمله متفقین (انگلیس و فرانسه) مواجه می‌دیدند و به همین دلیل از فشارهای سیاسی و مانورهای نظامی کاستند. (همان، ص ۴۲). نکته قابل تأمل در زمان ائتلاف شوروی و آلمان این بود که روسها اعتراضی به حضور آلمانها در ایران نداشتند اما به محض حمله آلمان به شوروی این موضوع به عنوان بهانه‌ای که با اغراقهای کمی و کیفی نیز همراه شده بود در صدر اعتراضهای آنها قرار گرفت. این مسئله حکایت از این موضوع داشت که همواره قدرتهای بزرگ دامنه رفتارهایشان در چارچوب استراتژیهای کلان حاکم بر سیاست خارجی آنها طراحی می‌شود نه در چارچوب یک سری دلایل محدود و بهانه‌های اغراق‌آمیز همچون حضور و توطئه آلمانها در ایران.

در این میان وضعیت انگلیس به همین گونه بود. دولت بریتانیا سالها ایران را به عنوان یک کشور تابع در معادلات خود لحاظ می‌نمود و هرگاه فرصت می‌یافت بر سر این کشور با

معرفی سند ● حضور آلمانیهای مقیم ایران؛ بهانه‌ای برای ... / ۲۰۹

قدرتهای دیگر معامله می‌کرد. این سیاست درگذشته بارها اعمال شده بود و نقطه اوج آن به سال ۱۹۰۷ باز می‌گشت که ایران میان انگلیس و روسیه تقسیم شد. در این سالها نیز (سالهای جنگ دوم جهانی) آنچه برای دولت بریتانیا اهمیت داشت حفظ منابع نفتی ایران به نفع خود بود.

شمار آلمانیهای مقیم ایران

مسئله آلمانیهای مقیم ایران به عنوان بهانه اصلی دو قدرت شوروی و انگلیس برای اشغال ایران موضوعی بود که دو قدرت یاد شده به صورت یک ابزار مؤثر برای اداره عملیات جنگ، بیشترین استفاده را از آن کردند. البته لازم بود در مورد شمار آلمانیهای مقیم ایران بزرگنمایی کنند.

شمار آلمانیهای مقیم ایران بر حسب منابع اطلاعاتی متفاوت بود. بنابر ارقام رسمی ایران، شمار آنها ۶۹۰ نفر بود. انگلیسیها تعداد آنها را همراه زنان و کودکان بین ۲۵۰۰ تا ۳۰۰۰ نفر تخمین می‌زدند. (زرگر، ۱۳۷۲، ص ۴۲۱). اما روسها مدعی بودند که تعداد آنها بین ۵۰۰۰ تا ۷۰۰۰ نفر است.

درباره خطر بالقوه آلمانها در ایران تردیدی وجود نداشت به ویژه آنکه به لحاظ کیفی بیشتر در مشاغل و مناصب مهم و گاه حساس اشتغال داشتند و همواره خطر اقدام به کودتا نیز می‌توانست وجود داشته باشد، اما همه اینها در صورتی بود که آلمانها موفق می‌شدند در جبهه شوروی به موفقیتهایی شایان توجه دست یابند در غیر این صورت خطرهایی همچون امکان طراحی کودتا از جانب آلمانها بیش از انجام کودتا از سوی روسها یا انگلیسیها نبود. بحث حضور آلمانها در ایران با وجود خطر ناشی از آن تنها در چارچوب استراتژیهای کلان حاکم بر جبهه متفقین (به ویژه شوروی و انگلیس) توجیه می‌شد. در حقیقت ایران می‌بایست بار دیگر به عنوان پل کمک‌رسانی نیروهای متفقین به شوروی عمل می‌کرد. پس با توجه به جدی بودن سیاست بی‌طرفی ایران مسئله حضور آلمانها و تعداد آنها به عنوان مؤثرترین ابزار قدرتهای امپریالیستی شوروی و انگلیس به کار گرفته و جنگ تبلیغاتی سازمان یافته‌ای برضد ایران تدارک دیده می‌شد.

انگلیسیها برای نمایاندن خطر گسترده حضور و نفوذ آلمانیها در ایران به همه اشخاص و روزنامه‌های دست‌نشانده خود در کشورهای عربی، هند و دیگر نقاط جهان دستورالعملهایی صادر کردند و جنگ تبلیغاتی شدیدی به راه انداختند. مطبوعات طرفدار انگلیس، همه تکذیبیه‌هایی را که نمایندگیهای ایران در کشورهای خارجی (هند و دیگر کشورهای عربی) صادر می‌کردند، منتشر نمی‌ساخت. اسناد پیش رو به بخشی از این اقدامها اشاره دارد. (اسناد وزارت امور خارجه، پرونده‌های شماره ۱/۴ و ۳/۱۴ و ۵۴ و ۵۵-۱۶-۱۳۲۰ ش).

۱۳۲۰ - ۵ - ۲۶

وزارت امور خارجه

گروه سرخبره

توجه داشته باشید که برآورد انگلیسی و شوروی و آمریکا بابت تبلیغات پرمسئله ایران باز کرده اند و اخبار را بی‌باید بگونه راجع به آلمانها و انتشارات از لندن راجع به سازمان عده زیاد آلمانها با ایران و آنکارا آمریکا راجع به کشف توطئه در ایران در ردیف این تبلیغات است ملاحظه چاره در این است که در آمریکا و ترکیه و سوئیس برای جلوگیری انتشار و تکذیب این اخبار سازمانهای شاهنشاهی بوسیله براند و غیره قرارها جدا اقدام نمایند این جا در ضمن ملاقات توجیه کمیساریای خارجه را جلب فراهم کند ولی چون دست خودشان در کار است نباید نخواهد داشت خیلی متاسف شدم که با این اوضاع آمدن بطهران موافقت نشد تصور میکنم با توجه بیشتر لزیم و فایده آنها نبود اولیای محترم وزارت خارجه تصدیق خواهند فرمود .

بجست و نام مردان ۵۰ . احمد

احمد صدیق کسری

۸۲
۵/۸

وزارت امور خارجه

- ۸۱ -

رونوشت تنگراف رمز وزارت امور خارجه بسفارت کبرای شاهنشاهی در مسکو تاریخ ۸ / ۵ / ۱۳۲۰

پروتوگراف دیروز چنانکه مسبقاً هستید چون سعی میکند با انتشار اخبار اغراق آمیز عده
 آلمانیها در ایران زیاد جلوه دهند در تنگرافات پیشین برای اطلاع جناب عالی
 مینگارند که مطابق با جزئیاتی که بعمل آمده عده آلمانیها در آنجا بجان کلیه ۳۴ نفر است که چهار
 نفر از آنها در بناهای دولتی و ۱۵ نفر با اینکه ۲۵۱ رخانه مهم در آنجا بجان است بعنوان
 متخصص در کارخانههای منور است حال دارند و ۱۵ نفر دیگر هم روی هم رفته مشغول خرید کالا
 طبق قرارداد با زرگانی میباشد از آنجا تاکنون هیچ اقدامی خلاف رویه ای دیده نشده
 و چون بانها بت مراقبت تحت نظر هستند جای هیچگونه نگرانی در این موضوع نیست .
 رمز شود جواد عالی

رونوشت با اصل برابر است

بجای رئیس اداره پیمان سگانه

امیر احمد مهبود

۹۶
۳/۵/۳۲

وزارت امور خارجه

۱۳۲۰ / ۵ / ۲۲

رونوشت تلگراف وزارت امور خارجه سفارت تبریز آنگارا

راجع بانشارات اخیر در خصوص عده و ملیات آنها در ایران و اظهارات شایسته وزیر معتمدین در این زمینه و تقاضای صدور کرد عده آنها بخبریکه از اعلامیه خبرگزاری پاریس و ملاقات میراثیه تهران آنگارای لندن نموده اید مطلب بکلی رونویس است که در عده آلمانها که شماره حفید آن قمار ۹۰۰ نفره - اوژ نمکنست - عدا اغراق گفته راجع به بیات آنها نیز خواهد شد تا در اولد تکرار و همچنان در انتظار تقاضای صدور است و این تشیقات چنین نتیجه بگیرند که روی بظایران را با آلمان مختار و سفید اصلی خود را که خانی کردن ایران از بیطرفی و قطع کردن راه بازگشتی ایران ترکیه با آلمان باشد بدین وسیله عطف نمایند و اظهارات قسطنطنیه و اضمینان بخیر ایران را در اینکه موم خارجیان که با ایران میبایند مقصد و مقاصد و محاسبات اختیار معین کنند و اجده نمیتواند برخلاف منراستراتژی نماید در نظر گرفته همواره همان تشیقات و تبلیغات خود را عملی میکنند و مستقیم بنا بر این باید معتقد شد که موضوع عده آلمانها بهانه بیهوده است که از جمیع اخبار دانند این بدست باید آنست که میخواهند ارتباط مستقیم با افکار پیدا کنند رویه ایران در مقابل این عبارات و تشیقات معین است که حتما استقلال و حاکمیت و بیطرفی میباشد و در همین زمینه اقدام نموده و خواهد نمود چون التیج دولت ترکیه هم در این نضیه عا نه دارد بوظیفه دوستی و همسایگی که از آنست وزیر امور خارجه در سابق و در نفس اطفال از اظهارات یکه بسیار شوروی نموده اند ایشان را از مراتب آگاه و زمانه بدین دولت و تقسیم از امر جبرانات منظور دارد مطلب نمائید که اشغال بر مذاکرات و اقداماتی که در این خصوص با اشغال انگلیسها از امر مستقیم میدانند بعضا بیآورند و نتیجه آنگارای تبریز

رونوشت با امضا برای ارسال

بجای رئیس این هیأت مساعده
امیر احمد سپید

کویته

شماره ۴۳۶

پیرشماره ۱۳۴۰/۵/۲۸

پیوسته سینکد ، فتره

وزارت امور خارجه

در رشته اخیر سینکد فتره اخبار روزنامه های لاخور مربوط به کشور شاهنشاهی برده که تظاهرات آنها را با تریبه تحریک در مسه نسبت به پیوسته بلاخطه بهر مایند . دولت انگلیس در اعتراض عدّه العانها در ایران سبیل تبلیغات خود را در کشور هندوستان جاری کرده و همه روزه این ارا بهیذا را با کلمات ظالما بی معنی و نامفهومی تکرار میکند و حتی آنقدر این موضوع متدل و تبدیل به یک مشت الفاظ شکسته و نامناسب شده که عجزم در ترجمه آنها در شمار وضعیت بیگردد . از طرفی جلوگیری از انتشار این اخبار نیز صورت پذیر نیست زیرا که از یک طرف حکومت از انتشار تکذیب و توهینات مربوطه مانع نمیشود و از طرف دیگر همه روزه در عددا روزنامه نمیتوان به تکذیب این الفاظ پرداخت اما اکثر رؤس مطالب تلگرافاً به روش پرمسده و همه روزه در رادیوی تهران بزمان اردو این انتشارات تکذیب بشود اثر خوبی توانند به نمایش دهند .

کسول شاهنشاهی ایران در کویته (باقر وارسته)

سرکسولگری شاهنشاهی ایران
در فلسطین و شرق اردن

بیت المقدس

مترجم ... دانشگاه تهران ... شماره ... ۱۳۲۲ ... مؤرخ ... ۱۳۴۱/۹/۱ ... برابر ... ۱۳۲۰/۵/۱۰

ایران با انگلستان تقویت توطئه نمیکنند... اقدامات انگلیس روز...

از داینده روز سیاسی لندن پنجشنبه... حکومت ایران یادداشت های اعتراض آمیز انگلستان
دایر برورد عمال و عناصر نامالوب تازی در ایران را پاسخ میدهد .
از قرار معلوم که هر حال صورت وضعیت رسایت بخش نبوده و نمیتوان پاسخ دولت شاهنشاهی را
نسبت با اعتراض دولت انگلستان کافی تلقی کرد زیرا پاسخ نامبرده نقدا اشاره بوجود یکجمله آلمانی
در ایران شده و دولت ایران اشاره داشته است که نسبت آلمانیان و ترکمنی وجودشان در
ایران و عملیات آنها بازبومی خواهد نمود .
بعلا محافل سیاسی مخالف لندن و انگارا اقدام میکنند که پاسخ دولت ایران در رد اختلافه
مسترد انگلیس روز برای چنین کردن عمال آلمانی زاد از کشور شاهنشاهی بر اساس اینکه این
کار تماما با بیطرفی دولت ایران متوافق میباشد صادر شده است .
در هر حال انتشار میدود که انگلیس روزم تکیه را با این صورت باقی نگذاشته و در آینده نزدیک
اقدامات سر دانه بیشتری برای ایران کردن لانه تحولات تازی در ناور میانه بعمل آورند .
تاز باینکه بدون شاه دولت انگلیس روز سیه در این قسمت دنیا بر مابین حقوق دارند این
بوی عمه متاج به اعمال بیشتر نبوده و وظیفه متفقین تسخیر نخواهد شد .
افل انگارا تکذیب کردند که دولت ترکیه نسبت دولتنامه ایران کرده و گفته است که در امر
ندارا کرده و زینه موافق بیعترن را نسبت به متفقین اتمامی نمایند و نیز اضافه میکند که همجو
ندیمتقی با بیطرفی ترکیه رفتار نمیدهد .
مقاله تا مهر شهران امانتین میدهد

سرتیولری شاهنشاهی ایران
در فلسطین و شرق اردون

وزارت امور خارجه

بيت القدس

شماره ۲۳۳

تاریخ ۱۳۲۰/۵/۱۹

پوست ۱۰ فقره

موضوع اخبار راجع بایران

با تقدیم ترجمه چند فقره از اخباری که در روزنامه های عربی و انگلیسی فلسطین راجع به وجود آلمانها در ایران و با مسافرت آنها از ایران نوشته شده و همچنین خلاصه از مطالبه وزیر امور خارجه انگلیس در مجلس که یکی از آنها نوشته است معروف میدارد که با مذاکرات خصوصی که با مدیران روزنامه های مدلی عرب و یهودی بعمل آمده یکی آنها بطور مجمل از درج اخبار جعلی راجع بایران در روزنامه های خود اظهار تاسف کرده و اظهار داشتند که مطالب اخبار و مندرجات اخبار را حمله راجع بایران قبلا از نظر اداره نشریات اخبار فلسطین و اداره سانسور گذشته و بآنها برای درج داده میشود و در واقع هیچگونه حق تصرف و یا تخیری در مطالب ندارند و حتی اگر سختصراطهاست نظری شود شاید تولید سوء ظن نسبت بنظریه آنها کنند . بهر حال با اینکه غالبا اخباری راجع بیهود آلمانها در روزنامه های مدلی درج میشود عمم مردم از عرب و یهود با مشاهده اخبار متناقض روزنامه هایین حاصل کرده اند که اخبار را قداً آلمانها در ایران اساس نداشته و تاثیر در روئیات آنها ندارد .

عبدالحسین اسفندیاری

سرتیول شاهنشاهی

[Handwritten signature]

۹۰۴۶
۹۰/۵/۳

[Handwritten note]

۱۸ / ۱۱ / ۱۹۱۶

۶۲۷۹۱
۶/۸/۲

۶۱
۲۴ اردیبهشت

وزارت امور خارجه

- ۶۱ -

رونوشت یادداشت سفارت انگلیس شماره ۲۲۷ - ۲۴ اردیبهشت ماه ۱۳۲۰

سفارت اعلیحضرت پادشاه انگلستان تعارفات خود را بوزارت امور خارجه شاهنشاهی اظهار و محترماً وصول یادداشت آن وزارتخانه شماره ۱۱۵۱ مورخه ۲۲ اردیبهشت ماه ۱۳۲۰ (می) را که در آن اشعار شده بود که يك دستگاه هوا پیمای انگلیس در تاریخ اول (۱۱ اردیبهشت) از فراز اهواز پرواز نموده و اعتراضی در اینباب بعمل آمده است اطلاع میدهد .

۲- سابقاً سفارت اطلاع حاصل کرده که تصور می‌شود چنین اتفاقی رخ داده باشد و در تاریخ ۱۱ (می) ۲۱ اردیبهشت (وزیر مختار اعلیحضرت پادشاه انگلستان در طی مذاکرات خود با جناب آقای مدیرکل وزارت امور خارجه بموضوع فوق مراجعه و اظهار داشتند که در صورتیکه اتفاق نامبرده بصحت گزارش داده شده و در حقیقت تخطی بخانایران شده باشد باعث تاخیر دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان میباشد . سریدن پولارد نیز علاوه نمود که يك چنین تخطی ممکن است فقط در اثر اشتباه هواپرواز رخ دهد زیرا مشارالیه در وقتیکه هوا پیمای خود را بسرعت زیاد میراند گاهی اوقات ممکنست اشتباهی در خط سیر خود بنماید .

۳- سفارت اعتراض دولت شاهنشاهی را با تفاضی آنها دایر بصدور جواب بلامورین صلاحیتدار مخابره نموده و پس از وصول جواب مراتب را بطوریت باستحضار خاطر اولیا آن وزارتخانه خواهد رسانید .

رونوشت بااصل برابر است

بجای رئیس اداره پیمان سهگانه

امیر احمد صهید

البته برخی روزنامه‌ها و واقعیت‌ها را منتشر می‌کردند اما صدای آنها در هیاهوی تبلیغاتی

انگلیسیها گم می‌شد. (همان، پرونده شماره ۱۶۰۹-۱۳۲۰ش)

روزنامه دیلی گارنت با پس‌گوشه ۱۹۳

روزنامه سکا تریبون ۱۹۴۱

حکومت ایران تصمیم گرفت که بیطرفی خود را حفظ کند و ایران تحت فشار

بیست دولت بیگانه قرار نگرفته است -

فصل ۱۵ ژوئن - وزیر خارجه دولت سید علی شاه در لندن اعلام کرد

مشروطه و فرهنگ ایران از راه بیگانه‌ها که اگر بخواهند تغییر برادفع جهان بدهند نخواهد

ایران تصمیم گرفت که بیطرفی خود را تا حد امکان حفظ کند و ایران تحت

هیچ‌گونه فشار دولت ایران تحت فشار دنیا قرار نگرفته است

تاریخ ۱۳۲۰

**IRAN DETERMINED TO
REMAIN NEUTRAL**

**No Pressure Of Any Foreign
Government**

LONDON, July 15.
The Iranian Minister in London
has issued a statement that the
Government of Iran are deter-
mined to preserve their neutra-
lity, whatever circumstances
might arise. The statement adds,
"No pressure or inducement of any
kind has been brought to bear
upon us by any foreign Govern-
ment."—Reuter.

معرفی سند ● حضور آلمانیهای مقیم ایران؛ بهانه‌ای برای ... / ۲۱۹

انگلیس و روس از مدتها پیش استراتژی نفوذ نظامی به ایران را پیگیری می‌کردند و کشور را زیر نظر داشتند بنابراین مشخص بود که درک آنها با توجه به گزارش عوامل جاسوسی از اوضاع ایران و میزان خطر حضور آلمانیها درک مبهمی نبود. اسناد ذیل چند نمونه از موارد فراوان تجاوزهای مرزی روس و انگلیس را ماهها پیش از شهریور ۱۳۲۰ نشان می‌دهد. (همان، پرونده‌های شماره ۵۵ و ۴۵-۱۳۲۰ ش)

وزارت امور خارجه

- ۶۹ -

رونوشت یادداشت سفارت انگلیس شماره ۱۳۶۹ / ۳۰ / ۲ / ۱۳۲۰

وزارت امور خارجه شاهنشاهی با اظهار تمارفات خود سفارت اهلحضرت پادشاه انگلستان احتراماً زحمت افزا کردد - برطبق اطلاع‌واصله در ساعت ۱۱ روز ۱۸ / ۲ / ۱۳۲۰ يك هوا پیمای سری رنگ دوباله انگلیسی از سمت مغرب سوسنگرد بطرف جنوب شرقی در فراز کشور شاهنشاهی پرواز نمود ما ست در پیرو مذاکرات شفاهی که با جناب آقای سرید ربولارد نسبت بتجاوزی که هوا پیمای انگلیسی بکشور شاهنشاهی کرد، متأسفانه باز مشاهده شده است که هوا پیمای انگلیسی بتکرار این تجاوز - پرداخته است - بنابراین وزارت امور خارجه شاهنشاهی باز تنها اعتراض خود را تجدید و از سفارت اهلحضرت پادشاه انگلستان خواهشمند است اقدام فوری مبذول فرمایند از طرف مقامات متوسطه دستور اکیدی برای جلوگیری از تکرار اینگونه تجاوزات صادر گردد و از نتیجه اقدامات و اطمینان باینکه این تجاوز دیگر تکرار نخواهد شد وزارت امور خارجه را آگاه فرمایند -

رونوشت با اهل برابر است

بجای رئیس اداره پیمان سمکانه

امیر احمد مهید

وزارت امور خارجی

- ۶۷ -

رونوشت یادداشت سفارت عراق شماره ۲۲۳۸ / ۴ / ۷ / ۱۳۲۰

وزارت امور خارجه شاهنشاهی با اظهار تعارفات خود سفارت پادشاهی عراق احتراماً زحمت انزا
میگردد طبق گزارش که از مقامات وابسته رسیده دو هوادیمیای عراقی دوپاله برتنگ سرخی که دارای
علامت سپاه سفید و قرمز بوده در ساعت نه و نیم روز ۳۰ خرداد ماه از طرف پنجین از طریق باغچه بهرمان
آمده در ارتفاعاتی که علامت آنها بزحمت دید میشده قریب پنج ثانیه در اطراف دزلی و سربازخانه
پرواز و در اثر تیر اندازی با مسلسل از راهبانه نورا متواری و مراجعت نموده اند .
وزارت امور خارجه شاهنشاهی با اعتراض باین تجاوز از سفارت پادشاهی خواهشمند است اقدامات
بایسته در تهیه خلبانان متجاوز و جلوگیری از تجدید آن بعمل آورده از نتیجه وزارت امور خارجه را آگاه
فرمایند .

رونوشت با اصل برابر است

بجای رئیس اداره پیمان سه گانه

امیر احمد مهبد

۹۰
۳/۵/۱۹

وزارت امور خارجه

- ۹۰ -

رونوشت یادداشت بسفا رت عراق شماره ۳۱۷۳ - ۱۳۴/۵/۱۹

وزارت امور خارجه شاهنشاهی با اظهار تامل خود بسفا رت پادشاهی عراق احترا مازحمت افزا میگردد
طبق اطلاعات رسیده از مقامات مربوطه دولت شاهنشاهی ساعت ۱۱ اوهم روز ۱۴ ماه جاری (۵ ژوئیه
۱۹۴۱) پلن هوا پیمای سپاه رتگ در اوج زیاد از افق خاوری کنگ یاسگاه کاولان که در وسط جاده مهاباد
وسر داشت وانصت پرواز نموده و بهر آن بطرف جنوب غربی که سمت مزرع عراق میباشد مبرود وزارت امور خارجه
دولت شاهنشاهی با ردیگر نسبت بهت جاووزات هوا پیمای خارجی از خالعراق در آسمان ایران شدیداً اعتراض
نموده و خواهش نمود است قدغن فرما یند نزد مقامات وابسته دولت پادشاهی عراق اقدام لازم و توری در جلوگیری
از گزرت جاووزات هوا پیمای مزبور بعمل آورده و ازیراً بند وزارت امور خارجه را آگاه سازند .

رونوشت با اصل برآست

بجای رئیس اداره پیمان سگانه

اصیر احمد مهید

وزارت امور خارجه

نوشت یاد داشت سفارتکبرای شوروی شماره (۱۷۰) ۳۰ / ۱ / ۲۰

وزارت امور خارجه شاهنشاهی محترماً سفارتکبرای اتحاد جماهیر شوروی را مستحضر میدارد که در فرار اطلاع واصله در ساعت یازده صبح روز بیستم فروردین جاری در مرز سرخس یک هواپیما که بواسطه اوج زیاد علامت آن درست تشخیص داده نشده از فراز خاک شوروی بخاک شاهنشاهی تجاوز و مجدداً مراجعت نموده است . کلانتر شاهنشاهی در مسوول سرخس مراتب را بکلانتر مرز جماهیر شوروی اطلاع و اعتراض نموده . وزارت امور خارجه شاهنشاهی نیز با اعتراض باین امر از سفارتکبرای اتحاد جماهیر شوروی تقاضا دارد مقرر فرمایند علت این تجاوز را معلوم و بازخواست نموده و با صدور تعلیمات لازمه از تکرار آن جلوگیری فرمایند .

۱۴
۵/۵/۹

وزارت امور خارجه

- ۸۳ -

رونوشت یادداشت سفارت عراق شماره ۱۰۳۰۱۰/۳۰۱۹/۵/۱۳۲۰

وزارت امور خارجه شاهنشاهی با اظهار تهنیتها و زلفات خود سفارت دولت پادشاهی عراق و در تعجب از تراض شاهاهی بوزیر سخاتار دولت پادشاهی عراق که در تاریخ هشتم به ما ۱۳۲۰ بعمل آمده محترماً اشعار جدا رد که شب ۶ مرداد سه هوا پیمای نا شناس از طرف جنوب غربی بانهالای شهر بانه به طرف گردنه خان جا ده سفیر و بو روفاصله ده دقیقه مراجعت و بطرف سردشت رهسپار گردید مانند .
از فرا رسلم هفت هوا پیمای دیگر نیز که با این سه هوا پیمای بوده و بخاک کشور شاهنشاهی تجاوز کرد با اطراف سردشت پرواز کرده اند .

وزارت امور خارجه شاهنشاهی نسبت باینگونه تجاوزات که همه روزه تکرار میشود با نهایت شدت و تراض نموده و چنانکه ضمن مکاتبات یادداشت های متعدد اشعار داشته است خواهشمند است در نزد مقامات و وابسته اقدام سریع و جدی بعمل آید و زنده که نظرا بنهیل تجاوزات دیگر در آتی تهرخ نداده خاتمه قطعی بآن داده شود .

رونوشت تباهاصلی بپرا بر است
بجای رئیس اداره پیمان سگانه
امیر احمد مهدی

۵۴
۲۰/۲۰

وزارت امور خارجه

رونوشت تلگراف سفارت کبریا به استناد امر در سکو شماره ۲۰۲-۱/۳۰/۱۳۴۰

طبق گزارش کدانت مرز سرخس در ساعت ۱۱ صبح بیستم ماه فروردین جاری بند هوا پیمانکه عزیزم آن بواسطه اون زبان تشخیص نشده از تران خان سوروی بحال ایران تجاوز و مجدداً مراجعت نموده است در اینجا مراتب سفارت کبریا سوروی نسبتاً معتدله و علت این تجاوز و جلوگیری از تکرار آن خواسته شد در آنجا هم اقدام لازم نموده نتیجه را اعلام دهید .

رونوشت با اصل برابر است

بجای رئیس اداره پیمان سه تانه

امیر احمد مهید

۹۰
۶/۶/۲۲

وزارت امور خارجه

رونوشت یادداشت سفارت انگلیس شماره ۱۱۵۱/۲۲/۲/۱۳۴۰

وزارت امور خارجه شاهنشاهی ایران با اظهار تعارفات خود، سفارت اعلیحضرت پادشاه انگلستان احتراماً زحمت افزا میگردد. برطبق گزارش واصله از مقامات مربوطه شاهنشاهی در ساعت ۵/۵ روز ۱۱ اردی بهشت ماه ۱۳۴۰ یک هواپیما ی انگلیسی یک باله دو موتور به سیاه رنگ بدون علامت از صره پرواز در فضای اهواز ^{ظاهر} مستورد رست معبر مسجد سلیمان حرکت نمود است.

وزارت امور خارجه شاهنشاهی نسبت بتجاوز هوایی منور کشور شاهنشاهی جدا اعتراض نموده و از سفارت اعلیحضرت پادشاه انگلستان خواهشمند است با تعیین علت تجاوز اقدام جدی و فوری بنمایند کماز طرف مقامات مربوطه دستور کافی برای جلوگیری از تکرار و نظائر آن در آتیه داده شود و از نتیجه وزارت امور خارجه را آگاه فرمایند.

رونوشت با اصل برابر است

بجای رئیس اداره بیمان سه گانه
امیر احمد مهید

وزارت امور خارجه

- ۱۱۶ -

رونوشت تلگراف از سفارت شاهنشاهی ایران در آنکارا بوزارت خارجه ۸/۶/۱۳۲۰

پاسخ تلگراف ۳/۶/۲۰ فوراً با وزیر امور خارجه ملاقات اظهارات نامبرده عرض میشود و زيرا مورخه رجه گفت اسفیر کبير ما در مسکو تلگرافات مکرری رسیده است که در نتیجه ملاقات با سفیر کبير انگلیس در مسکو معتقد شد که هرگاه آلمانها از ایران برونه انگلیسها دست از اقدامات خود کشیده و غیر کبير در این زمینه تقاضای مداخله را نموده است اما سفیر انگلیس در مسکو در آخر اظهارات خود اضافه نمود ما ستکه این عهده شخصی من است در اینجا نیز سفیر کبير شوروی و انگلیس اظهارات سابق خودشان مکرر تانید و میگویند آلمانها برونه تقاضای خاتمه خواهد یافت ولی من شخصا همانطور که از اول معتقد بودم تصور میکنم منظور اصلی اخراج آلمانها نیست بلکه نصدشان این است بروسها از راه ایران کمک برسانند و تصور میکنند مطمئن ترین راه ایران باشد و چون ترکیه با آلمان راه دارد عجالاً با فشار نیابورند میدانند که چنگ خواهد شد و از این اجتناب ندارند وزیر خارجه گفت اینها عهده من است بمن هیچوقت نمانگلیسها و تهروسها چنین اظهاری رساننموده اند من آنها تمام این مطالب از خارج نهمیده میشود وزیر خارجه گفت من خودم تصور میکنم که با رفتن آلمانها موضوع حل نمیشود اگر انگلیسها مطمئن شوند که میتوانند از جاده های ایران برای رسانیدن اسلحه لولون دیگر استفاده نمایند آنوقت قضیه خاتمه خواهد یافت این مطلبی نیست که من بتوانم بدولت ایران پیشنهاد نام و هنوز هم چنین حرفی نگفته اند اینها صورت خاصی من است وزیر خارجه گفته همین امروز من نمایندگان انگلیس و روس را خواهم خواست و خواهم گفت که شما تا کنون همیشه ظمینان داد ما بد که بشیر از رفتن آلمانها هیچ نظری ندارید ما ممکن است برای این اوضاع ناگوار بکه پیش آورد ما بد حکومت ترکیه کاملاً از آن منزجر است اقدامات برای حل موضوع اخراج آلمانها بنام ویشنهاد هاشی بنما و ایران بکنیم و شما هم عجالاً متوقف بنماید وزیر خارجه گفت اگر موضوع باین ترتیب خاتمه بابد معلوم میشود اظهارات آنها صحیح بوده و میتوان بجای رسید و در صورتیکه مطلب تمام نشود آنوقت اوضاع دیگری خواهد بود که باید تحت بررسی دولت ایران واقع گردد بنتها بنده همانطور که سابقاً هم عرض کردم شخص وزیر خارجه حکومت ترکیه را نسبت بایران موافق میدانسم و تمام ساهی خودشان را برا تصفیه دوستانه بکار خواهند برد و مخصوصاً وزیر خارجه میگفت هر دقیقه که میخواهید ملاقات کنید و کت مرا بخوابید از صمیم قلب حاضر هستم - انشأ آنچه بنده از او ~~کند~~ ضاع میفهم خود ترکها هم فوراً العاد مکرر تار هستند و انگلیسها هم آرا آنها حساب نمیبرند و علاوه نظر

وزارت امور خارجه

صفحه ۲ از ۱۴۶

سیاست دیرینه خود دولت ترکیه نهایت کوشش را دارد که بیطرفی خود را حفظ نماید و تا وقتی که استقامت روسها ادامه پیدا کند ترکها بهمین منوال خواهند گذراند. مقصود عرض بنده ما این است که از وضعیت ترکیه و سیاست آنها هم خاطر مستقیم مسبوق باشد عجا لاتا ترکها حاضر هستند آنچه را که میتوانند بدون اینکه داخل جنسگ بشوند بما کمک نمایند. از آنها - وزیر خارجه نتیجه ملاقات امروز خود را با سفیر شوروی و انگلیس بیزودی بمن اطلاع خواهد داد و علاوه میگفت سفیر کبیرا امریکا را هم در جریان میگذارم - آنها شخص بنده با سفیر کبیرا امریکا که رفیق شخصی رئیس جمهور امریکا است سابقه خصوصیت دارم اگر اجازه فرمائید منم با سفیر امریکا مذاکره نموده و این وضعیت ناگواری را که روسها انگلیس پیش آورد مانند بگویم و با تذکره هم که ایران انتظار نداشت ملت امریکا وضعیت ما را نفهمیده و مطلب را طور دیگری آنها فهمانده و خواهم که ا هم بر رئیس جمهور امریکا و دولتش در این زمینه اظهار نظر بکند.

رو نوشت با اصل بر است

بجای رئیس اداره پیمان سه گانه

امیر احمد مهید

دولت انگلیس از حضور حدود ۷۰۰ تا ۹۰۰ آلمانی در ایران ابراز نگرانی کرد در حالی که بیش از ۴۶۱۸ هندی و اشخاص تحت‌الحمايه انگلیس و ۲۵۹۰ نفر انگلیسی در ایران مقیم و بیش از ۱۰۰۰ تکنسین انگلیسی در صنعت نفت ایران مشغول به کار بودند. (روزنامه اطلاعات، ۱۷ تیر ۱۳۲۰/۸ ژوئیه ۱۹۴۱).

به هر ترتیب دو دولت انگلیس و شوروی در یادداشتهایی آمرا نه از ایران خواستند نسبت به اخراج آلمانیها از کشور در کوتاه‌ترین زمان اقدام کند اما دولت ایران می‌کوشید بی‌طرفی خود را حفظ کند.

در این میان تهدیدهای روسها بسیار بیشتر بود. با توجه به درگیری مستقیم شوروی و آلمان و احتمال دستیابی آلمانیها به منابع نفتی قفقاز، دولت شوروی برای اشغال ایران پافشاری می‌کرد و انگلیسیها به خوبی می‌دانستند که در ورای این درخواست، خطرهای بالقوه دیگری وجود دارد. روسها پیش‌تر ثابت کرده بودند در صورت ورود به یک سرزمین، خروجشان سخت و دشوار خواهد بود.

آنتونی ایدن نسبت به انگیزه‌های واقعی دولت شوروی خوشبین نبود و از آن بیم داشت که استالین از حضور آلمانیها در ایران به عنوان بهانه‌ای برای دستیابی به اهداف دیرینه‌اش استفاده کند. (استوارت، ۱۳۷۰، ص ۹۶).

بولارد، سفیر وقت انگلیس در تهران، نیز معتقد بود:

«اگرچه اطمینان داریم که فعالیتهای ستون پنجم آلمان در ایران جریان دارد، ولی شگفت آن است که در اثبات این امر شواهد چندانی نمی‌توانیم ارایه دهیم».

وی توصیه کرد که به جای آن [حمله نظامی به ایران]، تهدید به تحریم اقتصادی ایران به عنوان یکی از جوانب این یادداشت پیشنهادی در نظر گرفته شود و در ادامه گزارش خود افزود که می‌کوشد شخصاً با شاه درباره آلمانیهای مقیم ایران گفتگو کند. (همان، ص ۹۷).

در ۱۳ اوت ۲۲/۱۹۴۱ مرداد ۱۳۲۰ والاس مری، رئیس اداره خاور نزدیک وزارت خارجه آمریکا، به کاردل حال اظهار داشت که به عقیده او دولت بریتانیا قصد اشغال ایران را دارد

و خواسته‌های آنها نیز بهانه‌ای بیش نیست. (همان، ص ۱۳۷).

سرانجام صبح روز ۱۶ اوت ۱۹۴۱/۲۵ مرداد ۱۳۲۰ اسمیرنوف، سفیر شوروی در تهران، یادداشت سراسر تهدید خود را به علی منصور، نخست‌وزیر تسلیم کرد. همچنین انگلیس در اقدامی مشابه پیام تهدیدآمیز دولت بریتانیا را تسلیم نخست‌وزیر ایران نمود تا بار دیگر ایران قربانی تعاملات بین‌المللی این دو قدرت امپریالیستی شود. تهدیدهای این دو کشور به سرعت جنبه عملیاتی یافت چراکه آلمانها در جبهه‌های شوروی به پیروزیهای شایان توجهی دست یافته بودند.

محاصره لنینگراد و بمباران آن شهر آغاز شد و بزرگ‌ترین گروههای رزمی جبهه‌های جنگ دوم جهانی با تعداد بی‌شماری از جنگ‌افزارهای سنگین، هواپیما، تانک و توپخانه در حوالی آن شهر مستقر شدند. (معتضد، ۱۳۷۷، ص ۶۰۵). بنابراین هراس متفقین از ادامه حمله‌های آلمان به شرق (قفقاز و خلیج فارس) سبب شتاب بیشتر آنان در اشغال ایران شد. اشغال ایران در چارچوب یک استراتژی کلان‌تر برنامه‌ریزی شده بود.

همچنین روزنامه‌های ترکیه موضوع بهانه‌جوییهای دو دولت انگلیس و شوروی را مبنی بر تهدید حضور آلمانیها در ایران مطرح کردند. ترکیه به دلیل همسایگی با شوروی همواره مانند ایران در معرض تهدید ارضی و مرزی قرار داشت و این مسئله در کنار دیگر سیاستهایی که ایران و ترکیه وضع می‌کردند به یک همگرایی منتهی شده بود و به همین سبب روزنامه‌های ترکیه مسایل ایران را با دقت و صداقت بیشتری دنبال می‌کردند. یکی از این مسایل، موضوع حضور آلمانیها در ایران بود که به نظر بسیاری از روزنامه‌نگاران، ترکیه نیز بهانه‌ای برای حمله به ایران بود. اسناد پیش رو برخی از مقاله‌های روزنامه‌های ترکیه درباره مسئله یاد شده است: (همان، پرونده‌های شماره ۱۴/۳-۱۶-۱۳۲۰-۱ ش).

مخارت کبری شاهنشاهی ایران
تنگنا

از روزنامه «جمهوریت» سال ۱۳۰۱ خورشیدی - اوت ۱۹۲۱

شهر را از روی روزنامه «جمهوریت» می‌توانیم بدانیم که در آن زمان برای گمانگشایی از بیرون
موج ایجاد کرده اند و به همین جهت را با این بارها، آنگاه که است.

کوتاه نویسی، بلکه برای گمانگشایی از بیرون استفاده خواهد کرد به راه دربار بدینسانه
و به از آنجا می‌توانیم در این باره خبری که در این باره می‌توانیم در این باره می‌توانیم در این باره می‌توانیم
استادان آری به این جهت که در این باره می‌توانیم در این باره می‌توانیم در این باره می‌توانیم
و تریه در این باره می‌توانیم در این باره می‌توانیم در این باره می‌توانیم در این باره می‌توانیم
برای استانی به این جهت که در این باره می‌توانیم در این باره می‌توانیم در این باره می‌توانیم
از این جهت که در این باره می‌توانیم در این باره می‌توانیم در این باره می‌توانیم

حرف در این باره که در این باره می‌توانیم در این باره می‌توانیم در این باره می‌توانیم
مکمل است از این راه استفاده کرده بدون آنکه کسی در این باره می‌توانیم در این باره می‌توانیم
باشد ایران از این جهت که در این باره می‌توانیم در این باره می‌توانیم در این باره می‌توانیم
بسیار در این باره می‌توانیم در این باره می‌توانیم در این باره می‌توانیم در این باره می‌توانیم
انگلیس و اتحاد بیرون با استقلال ایران در این باره می‌توانیم در این باره می‌توانیم
بیرون کرد اما این از این جهت که در این باره می‌توانیم در این باره می‌توانیم
ایران به این جهت که در این باره می‌توانیم در این باره می‌توانیم در این باره می‌توانیم
ادامه می‌دهد و خواهد بود تا به این جهت که در این باره می‌توانیم در این باره می‌توانیم
از این جهت که در این باره می‌توانیم در این باره می‌توانیم در این باره می‌توانیم
استادان آری به این جهت که در این باره می‌توانیم در این باره می‌توانیم در این باره می‌توانیم
مکمل است از این راه استفاده کرده بدون آنکه کسی در این باره می‌توانیم در این باره می‌توانیم
باشد ایران از این جهت که در این باره می‌توانیم در این باره می‌توانیم در این باره می‌توانیم
بسیار در این باره می‌توانیم در این باره می‌توانیم در این باره می‌توانیم در این باره می‌توانیم
انگلیس و اتحاد بیرون با استقلال ایران در این باره می‌توانیم در این باره می‌توانیم
بیرون کرد اما این از این جهت که در این باره می‌توانیم در این باره می‌توانیم
ایران به این جهت که در این باره می‌توانیم در این باره می‌توانیم در این باره می‌توانیم
ادامه می‌دهد و خواهد بود تا به این جهت که در این باره می‌توانیم در این باره می‌توانیم
از این جهت که در این باره می‌توانیم در این باره می‌توانیم در این باره می‌توانیم

از روزنامه اقتصاد چاپ شانپول؛ اوت ۱۹۴۱

سلسله‌اتحادیه گران ایران عمسایه و دوست فرامی‌ماند است

ما عده اعانتها را که در ایران می‌باشند عمیدانهم ولی نمی‌شود گمان کرد که آنها بدرجه زیاد عممتند که برا ایران و عمسایگان آن خطری تشکیل دهند — بخصوصین المانی که حکومت ایران مداین قرارداد عمای بوقتی درهمین کارها استخدام می‌نماید عده آنها به اندازه نیست که تواند بکرتیه عمیه با استقلال ایران بزند با اینکه یک زمینیه برای امتثال لشتری حاضرکند —
باسی عضوعمات ایران و تامینات رسمی حکومت تهران نیز آنرا ثابت میکند — ما بخاور یقیسن میدانیم حکومت ایران که می‌خواهد تا آخر حجت به بهخرفی خود رعایت کند اجازه نخواهد داد که یکی از رفیق در کشور او فعالیتی بعمل بیآورد *

ما تسمیی که ایران راجع به بهخرفی خود بر گرفته است متاسفانه نمیتواند خود را از تحریکات و تبلیغات کنار بگذرد — وقتیکه شوروی با المان تشریک مساعی نموده بود تبلیغات اثارش شوروی را از ایران عبور داده تا بصره پیشه‌بیرد — اکنون که دولت شوروی با انگلیس متفق میباشد نمیتوان به آن استاد داد که مناصد تجاوزانه بر ضد ایران دارد زیرا منافع انگلیس را زیر پای خود خواهد گرفت — در صورتیکه حجت شوروی و المان ادامه دادو ماده امکان ندارد که حرکتی بر ضد ایران نماید — بنا علیه فشار انگلیس ایران نماید برا این است که راه کمکی برای شوروی باز کند نه اینکه میخواهد در مواجعه خطر احتمالی تدابیری اتخاذ نماید *

در فرصت ما اعتراف میکنیم که این اقدامات از نقطه نظر صلح و آرامش آسیا و خاور نزدیک ایجاب زحمت است — در واقع نتیجه جنگ شوروی نتیجه باشد بهخرفی ایران برای خلیج بصره تا مینتا خوب است — عذوه بر این احتمال رابط بین ایران و المان و سوله طرد المانیهاست که درایسرا ن مقیمند یا اینکه اگر نخواهند ایران را برای حجت انگلیس و شوروی صحنه عملیات و فعالیت قرار بد عتد و اگر المان در حجت شوروی فاتح باشد آنوقت اردوهای آن در ایران با انگلیسها خواهند جنگید — بنابراین ما این سیاست دور و دراز انگلیسها را که تمامی اسباب آنها را به خود خواهد کرد نمیتوانیم بفهمیم *

.....

سفارت کبری شاهنشاهی ایران
آنکارا

طبیعی است دولت ترکیه که دوست و همسایه ایران میباشد از نزدیک باین مسئله عسدرقند است. یک ایران بیطرفه یکی از مقاصد اصلی سیاست ترکیه را در خاور تشکیل میدهد. دوستی دو کشور به اندازه ایست که درین وقایع اثری در آن نخواهد داشت. ما آرزو میکنیم که دولت دوست و همسایه ما که به جز امور داخلی خود فکر دیگری ندارد با موفقیت از این پیمان نامنوا بخسود را رهائی دهد.

پرتال جامع علوم انسانی
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

کتاب
تاریخ

سفارت کبری شاهنشاهی ایران
انکار

از روزنامه توران - ویرسان چاپ استانبول ۲ اوت ۱۹۱۱

خبر دیگر خیلی مهم در روز انبهارات ایدن در محل بمبوتان انگلیس د اثر باخدا اریست کـــ
بایران برای اتخاذ تصمیمات لازمه ببندهور جلوگیری فوری از وضعیتی که از ورود عده زیادی آلمانی بد
کشور حاصل شده بوده است .

وزیر خارجه انگلیس اضافه نمود که این اخبار واعظم بایران باشکرت کامل دولت شوروی بمحسنا
ایده - میدانم که سابقا یعنی چند سال قبل ازاعلام حتما بین الملی دوست در ۱۹۰۷ روسیه
وانگلیس ایران را بسه منطقه نفوذ تقسیم نموده هریک منطقه مجاور مرحد اسبائی خود را تصرف و متا
سوم که در وسط بود بهطرف باقیماند و از ترکیه از دولت نامبرده خود را از مداخله در این منخاقه
بدون موافقت قبلی منوع ساختند - از انوقت بهمد یعنی از زمان حتما بین الملی دیگر از این موافقت
صحتی نشد و شاید این مسئله بواسطه اینکه روسیه در اکتبر ۱۹۱۰ انقلاب نمود بوده باشد - این
از ترکیه مساعی روس وانگلیس در ایران دوباره صحبت میکنند - آیا این تشریک مساعی برخه اساس میبا
بدون شک روسیه وانگلیس جدا جدا بر اثر نفع مشترکی که بواسطه حتما فعلی وظرفها تیکه بالمان بمشکو
بمشرف در اسباب بخلاف ایران و خلیج فارس و هندوستان نسبت میدهند تا مشترکی پیدا نموده اند
ولی نسبت بایران آیا ایدن وزیر خارجه انگلیس بر روی چه سندی میتواند برای دادن چنین اخبار
باین کشور ((بنفع خود او)) که کاملا شباهت به تهدید را دارد انکار نماید .

من تصور میکنم که این خبر را دولت انگلیس از قرارداد ایدی که در ۱۹۱۹ با ایران بسته و من از آن
در همین روزنامه صحبت کرده ام ولی عموما روزنامه تورسان و مغزین سیاسی ازان خیلی کم اطلاع دارند
بدست من آورد - زیرا در تاریخ فوق الذکر وزارت خارجه انگلیس با حکومت تبران یک قرارداد سیاسی
و مالی بمقدار داشت که به پیوسته آن مراسلات متبادله بین سرپرستی کوکس (Sir Percy Cox)
و نوراالدوله ربه لالوزرا* انوقت ایران میبود نامه وزیر مختار انگلیس بدرتهران شامل این قسمت خلیس
پرمشقی بود ((حکومت اعلیحضرت پادشاه انگلستان با تمام قوا عواره کوشش نموده است که مساعی وحد
جهد های گابینه حضرت اشرف را از طرفی برای برقراری نظم و امنیت درد داخله کشور و از طرف دیگر
برای حفظ یک سیاست تشریک مساعی کامل بین حکومت های ایران وانگلیستان تقویت نماید .)) این
قسمت میتوانست در آن زمان به برقراری یکتق تحت الحمایگی انگلستان بر روی ایران تعبیر و تفسیر
شود . این قرارداد از آنکه نزد یک بود در حتما سابقا از طرف آلمان و متحدینش شوجه هندوستان

.....

مفارت کبری شاه‌شاهی ایران
آنکارا

ص ۲

کردن بعمل آمده بود - آیا ایران با تهور مجدد عمان خطر امروز بقرارداد فراموش شده بهست و دو سال قبل برنشت خواهد نمود ؟ - چون هیچ نمیدانیم در خلال این اوال چه گذشته است و آیا بوا^{سخته} دخول ایران بحاجه ملل قرارداد مزبور الفشاء شده است ؟ - ما این قرارداد را بعنوان یک واقعه تاریخی در این موضع ذکر نمودیم - و اما افغانستان که در همین موقع از طرف کابینه لندن با واخطا ر گردید خیلی محتمل است که تعهدات صریحتری در مقابل انگلستان داشته باشد زیرا افغانستان کاملاً با هندوستان هم سرحد بوده و این رسم وفادت انگلستان نیست که چنین کشورهایی را بهست و انفاق و آنگار نماید و عملاً انگلستان رانجا یک سیاست سوؤ حویانه را تقریباً از یک قرن قبل تعقیب میزند - باید *

دولت ایران پس از مذاکره‌های بسیار با مقامهای بریتانیا و شوروی تصمیم گرفت نسبت به اخراج تعدادی از آلمانیهای مقیم ایران اقدام کند که البته تعداد مورد نظر دولت ایران به هیچ وجه تأمین کننده خواسته بریتانیا نبود زیرا آنها فکر اشغال ایران را در سر می‌پروراندند. در این میان رایزنیهای نمایندگان ایران با نمایندگان سیاسی دولت آمریکا نیز نتیجه‌ای نبخشید ضمن اینکه خواسته‌های متفقین پیوسته رو به افزایش بود. (همان، پرونده‌های شماره ۲۲-۳۶-۱۳۲۰ش)

اداره
شماره
تاریخ
پوست
.....

۱۳۲۰ / ۶ / ۱۶

وزارت امور خارجه

یادداشت به هیئت عالی

امروز (۱۴ شهریور ۱۳۲۰) ساعت ۹ راننده و هم‌سفر کبیر شوروی و وزیر مختار انگلیس بعمارت پیدری وزارت امور خارجه برانند. قانین چاپ آمده اظهار داشتند:

سفیر کبیر شوروی - بنا با شروعاتی که ما داریم سفارت آلمان تا سال دست از فعالیت خود برنداشته و اتباع آلمان هم آزادانه به تردد ما مشغول و عملیات خاصیت آمیز خود را بر علیه متفقین ادامه میدهند و انتشاراتی بر ضد ما منتشر میکنند لهذا ولتین اتحاد جماهیر شوروی و انگلیس دولت ایران پیشنهاد میکنند اتباع آلمان را تسلیم دولتین کنند و بدروه سفارتخانه‌های آلمان ایتالیا و مجارستان و رومانی از دستگاه خود را برچیده بزنند و انتشار داریم دولت ایران هر چه زود تر ممکن باشد جواب بدهد.

سپیلی وزیر خارجه خطاب بوزیر مختار انگلیس - پیشنهاد شما عم این است؟

وزیر مختار انگلیس - پیشنهاد ما عم با آنچه که سفیر کبیر شوروی گفت متابقت دارد بعد از ما تقاضا داریم وزیر مختار آلمان هم برود و بعد از آن زمان عراق و سوریه و فلسطین بطوریکه در مراسله جداگانه نوشته شده است نیز ما تسلیم شوند.

سپیلی وزیر خارجه - این پیشنهادی را که شما نمودید در مراسله سابق شما نبود و یکی تازگی دارد اگر بنا بشود ضرر بپیشنهاد جدیدی که ما بشود کار ما مشکل خواهد شد و بعد از چه اقدام کرد، اند که موجب این پیشنهاد شده است.

وزیر مختار انگلیس - اظهارات کامل است عرض آلمانها در عددی که شما می‌دهید و تمسک شما هستند و بیاناتی میکنند که به هیچ وجه با شئون کشور ایران هم مناسب نیست. در خاتمه اظهار داشتند کتابا عم همین تقاضا را خواهیم کرد.

سپیلی

اداره
شماره
تاریخ
پیوست

وزارت امور خارجه

جمهوری اسلامی ایران
وزارت امور خارجه
تاریخ: ۱۲ شهریور ۱۳۲۰

خلاصه مذاکره با ووزیرمختار آلمان روز چهارشنبه ۱۲ شهریور ۱۳۲۰ ساعت ده و نیم

وزیرمختار آلمان با وزیر امور خارجه آمد و بحسب الامرجنا بآئای وزیر امور خارجه با واطفها را داشتند
راجع بمعاودت اتباع آلمان به ترکیه آلمان به ترتیبه آلمان زمانما بتوانید اعمال نفوذ نموده و با وزیرمختار انگلیس مذاکره نماید
موجب امتنان ما خواهد شد گفت معلوم میشود که مذاکره شما با وزیرمختار انگلیس از اندامات من بیشتر نتیجه
داده او را راضی نمودم که بلندن تلگراف مستورجد بدینوا حد تقم بهمین جهت است که میخواهم شما
هم باز را این باب اصرار بکنید گفت گمانند ارم که چون هنوز جواب تلگراف فرستیده حاضرشود و مرتبه تلگراف
تند ولی با زامروز با و مذاکره خواهند کرد و نیز میگفت از فراری که با وزیرمختار و رای زن آن سفارت صحبت نمود و چنین
بشخصی آید که آلمانها از مدوژه سفارت خود خیال ندارند خارج شوند و برای خان نمودن آنها انوقت بزور -
احتیاج خواهد بود و وزیرمختار آلمان میگفت اکثر اتباع آلمان تسلیم انگلیسها میشوند شما بدو هم تصمیم بآید که با
اعضاء سفارت از ایران خان شود بلو گتم عمین مطالب رایوزر مختار انگلیس حالی کنید و بضمایم که این پیشتر
آمد غامض است موجب ایجاد اشکالات جد بد بشود که برای هیچیت از دوشین ایران و انگلیس مفرود بختره
نیست و صد داده که منتهای کوشش را بنما بد و نتیجه را اخلاص دهد ۱۲-۶-۲۰

۱۴۷۹

..... اداره
..... شماره
..... تاریخ
..... پیوست

وزارت امور خارجه

تشراف وزارت امور خارجه

سفارت کبرای شاهنشاهی در مسکو

بتاریخ ۱۳۲۰/۶/۱۵

بعد از آنکه قوای دولتمین وارد خاک ایران و نمایندگان دولتمین پیشنهاد های خود را دادند ضمناً تقاضا کردند اتباع آلمان از ایران خارج شوند این پیشنهاد قبول شد بشرط آنکه راه بدهند که از ترکیه یا عراق بالمان روانه شوند این شرط را پذیرفتند ولی روز بعد وزیر مختار انگلیس یاد داشت دیگری داد که باید آلمانیها تسلیم انگلیسها و روسها بشوند چون این پیشنهاد تماماً با اصول بین المللی و یاد داشتی که خودشان داده و استقلال و حاکمیت ما را محترم شمرده اند بیافزیت داشت خواسته شد که اقدام نمائید شاید در نظر اول خود باقی و بالمان اعزام کردند در روز سمیر کبیر نیروی و وزیر مختار انگلیس بملاقات این جانب آمده و صریحاً اظهار داشته تسلیم آنها قطعی است و نمیتوانند بطور دیگری عمل کنند و ما را تسخیر در محظور گذاشته اند لازم است بخواهیم با مقامات مربوطه مذاکره و بخواهید شاید در رویه خود تغییری بدهند که حیثیات ما محفوظ و ناچار بعملی نشویم که با اصول و مقررات بین المللی مغایرت داشته باشد ضمناً من پیشنهاد کردم ممکن است قبول کنند که زنها و بچه ها و کسانی را که تعاقب ندارند بالمان روانه و بقیه را در یکی از نقاط جنوبی ایران توقیف کنیم و کسول انگلیس هم نظارت کند جواب رد داده گفتند نظر دولت ما تغییر ناپذیر است انتظار داریم هر چه زودتر از نتیجه اقدامات مطلعیم بمانید

ب

همین تلگراف به سفارت ایران در لندن نیز فرستاده شد اما بی نتیجه باقی ماند. پس از ورود نیروهای انگلیس و شوروی به ایران و اشغال نقاط مختلف کشور، با توجه به شعاع عملیات اشغالگران، مشخص شد که مسئله نه با اخراج آلمانیهای مقیم ایران و نه حتی استفاده ترانزیتی از ایران برای حمایت از شوروی پایان نمی یافت. به ویژه آنکه عملکرد شوروی حکایت از طمع دیرینه به خاک ایران داشت که این موضوع با مقوله صدور انقلاب کمونیستی نیز آمیخته شده بود و این آمیزش اوضاع داخلی ایران را روز به روز وخیم تر و پیچیده تر می کرد. همچنین کوشش دستگاه ناتوان سیاست خارجی ایران برای تفهیم اشغالگران به محدود کردن حضورشان در ایران (در حد درخواستهای اولیه آنان) همواره بی نتیجه می ماند. (همان پرونده).

..... شماره
..... تاریخ
..... پیوست

وزارت امور خارجه

تاریخ دریافت
یادداشت برای جناب آقای ...
۱۳۲۰/۶/۱۶

امروز ساعت ده سیر کبیر شوروی، بوزارت خارجه آمد اظهار داشتیم با اینکه گزارا ضمن مذاکرات گفته‌اند مأمورین
نشان می‌دهند شوروی با مورا داری ایران مداخله ندارند و دستور می‌دهند رعایت انتظامات را بکنند معیناً طبق
تکالیفات می‌باشند که می‌رسد دست بازرگانی می‌زنند که یکی مخالف گفته‌های شما و آنچه‌ی است که کتاب هم تائید
نموده‌اند مثل اینکه:

- ۱- در بعضی شهرها زندانیها و بزه‌کاران را آزاد کرده‌اند که در شکیری آنها مدت‌ها وقت لازم دارند و این
اشخاص در شهرها پراکنده و بدزد و راه زنی مشغول شده‌اند.
- ۲- در بعضی نقاط انبارهای قند و برنج را بازر بین مردم تقسیم کرده‌اند.
- ۳- کامیونهای دولتی را که حامل کثیم بوده‌اند در تروین بدست آوردند و به تبریز حمل نمودند.
- ۴- ادارات شهربانی را غلبه منزع کرده و در بعضی جاها از خود رئیس شهربانی معین کرده‌اند.
- ۵- سیمهای تلگراف و تلفون را بریده و مخابرات با مرکز را قطع و جاهائی هم که سیم داشت است مأمورین ما
اختیار ندارند بخار و مسائله نمایند.

این رویه و مداخلات درست مخالف وعده‌ها و تشریحاتی است که از طرف دولت خودتان ایراع نموده‌اید از همه
تعجب‌آورترین است که مطابق خبر رسیده نظامی شوروی در بندر پهلوی مقدار هشتصد تن برنج را بکشش
برده و پیشوروی حمل کرده‌اند و همچنین اسلحه نظامیان ایران را هم بطور معلوم حمل بخرفه‌ها کرده‌اند
دولت ایران نسبت باین رفتار و عملیات محترمه و نمیتواند از تعجب خود داری کند چطور است که مأمورین انگلیس
در جنوب رعایت کلیه نکات را نموده و از مداخله در امور داخلی ایران پرهیز دارند و سعی میکنند رفتار خودشان
را با وعده‌ها دان برونند منطبق سازند ولی مأمورین شوروی عملیاتی مینمایند که دولت ایران را بدگمان ساخته
و بنظر میاید اولیای امور شوروی نسبت باین تبیل مأمورین قدرت و برهانوشی ندارند.

سیر کبیر شوروی جواب داد همانطور که ما در مذاکرات زبانی و کتبی عرض ما اعلام داشته‌ایم بهیچوجه
نسبت بخدا - ایران نفرو ظمینی نداریم و بهیچوجه قصد مداخله در کارهای داخلی ایران را هم نداریم این
اختلالات و در بعضی جاها از آنها ناشی شده که مأمورین کشوری ایران برار کرده و محسن مأموریت خود را باین
مقتدر گذاشته‌اند جاهائی که مأمورین در سرکار خود باقی مانده‌اند اگر تحقیق نمائید معلوم خواهد شد
که تا زمانه رو براه تر و عورت‌مدان بخوند گرفته است. حمل اسلحه و برنج را بروسه تکلیف میکنم و میدانم که
مأمورین شوروی بهیچوجه دست بچنین کار نمی‌زنند. اخذ تلگرافی هم البته در موقعی که ممکن بریده شده باید اصلاح
شود استحضار مأمورین شهربانی را بر میگردانیم و البته آنها باید بوشائلف خوب مشغول شوند. میدانم که در

..... شماره
..... تاریخ
..... پیوست

وزارت امور خارجه

— ۶ —

دو زندانیها آزاد شده اند مامورین مسئول مورد بازخواست قرار میگیرند بطور کلی باید بگویم غالب اعتراضاتی که بمركز میرسد نالی از حقیقت میباشد و کثرت خوشی این روزها روی گرفته .

جواب گفتم قدحی عمل سلحه و برین از منابع رسمی است نمیتوانم در صحت آن تردید کنم آزاد زندانیها و خلع سلاح مامورین انتظامات شهرها را هم خودتان اعتراف دارید بنا براین نمیتوانید در واد این بی ترتیبی ها تردید نمایند . منتظر ما این است ترتیبی ایجاد نشود که برخلاف حاکمیت ماعلی شود و مداخلاتی در امور اداری بشود که اشکالاتی در مناسبات ما بر اعم آید باید بنا بقاعای خودتان کارها بصورت عادی برگردد تا بتوانیم اعزاز کار را جمع کنیم و امنیت را در کشور مستقر و با عین امور ببردانیم .

جواب داد راجع با سلحه و عمل برین با اینکه میدانم چنین اتفاقی نیتاده معصدا نورا تلگراف میکنم . سعی کنید شما هم از پس بردا برمانندارهای شهرها را بمحل ماموریت اعزام نمائید که بروند و کارها را بدست بگیرند و مخصوص سفارت نمائید در مراجعات مامورین نظامی شوروی مساعدت بعمل آورند . مامورین سیم کشی را هم بفرستید سیمهای تلگرافی و تلفونی را اصلاح نمایند . من یقین دارم بعد از آنکه جواب داد داشت ما رسید ~~کارها~~ کارها کاملا بصورت عادی بر میگردد علت اینکه در منطقه انگلیسها انتظامات بیشتر برقرار است برای آنست که مامورین ایران در آن نواحی دست از کار خود نکشیدند . جواب دادم البته علت آنرا هم میدانید بران آن بود که مامورین انگلیسی و عیبت درین ادالی کشور ایجاد نکردند ولی مامورین شوروی در این باب ابراهم کردند .

بهر صورت سفیر کبیر شوروی تقاضا داشت در اعزام مامورین اهتمام بشود و اعزامه میکرد که او هم تلگرافی تعلیمات لازم خوانند داد و اطمینان میداد که این بی ترتیبی تا شکار نخواهد شد و مشغولها اذیتلال امور ایران و بهم خوردنی این کشور نیست میل دارم بتوانیم دردت محیط مساعد و آرام ترانزیت را برای مساعدت تهائی که از طرف انگلیسها خواهد شد تعیین نماهیم . بنده بوزارت کشور و وزارت پست و تلگراف اطلاع دادم مامورین خود را مامور کنند که از روز سه شنبه بعضی ماموریت خود عزیمت نمایند تا شاید باین ترتیب نظم و امنیت اعاده کند و دست مداخلات اجانب از کارهای ایران و تاه شود . سه سهیلی

معرفی سند ● حضور آلمانیهای مقیم ایران؛ بهانه‌ای برای ... / ۲۴۱

گزارشهای دریافت شده از نقاط گوناگون ایران حکایت از تهاجم همه‌جانبه دولت شوروی به خاک ایران داشت که حتی این تهاجم به سطوح فرهنگی و آموزشی هم کشیده شده بود. (همان، پرونده شماره ۲۶۰۶۲-۱۳۲۰ش)

شماره ۲

محرمانه و مستقیم

وزارت فرهنگ

اداره آموزش شهرستانها

شماره

تاریخ

شماره

وزارت امور خارجه

تدقیق نامه شماره بطوریکه اداره فرهنگ استان ۳ گزارش میداد افسران شوروی از بد اخله در کارهای داخلی دست برنداشته اند و اخیراً فریب صد جلد کتاب مختلف بزبان ترکی (مانند سخنرانی رفیق مولوتوف - تراخم - در کشیک وطن - هیپتورکیست وجه میخواهد - وفیره) مستقیماً بدستان دولتی چهارکلاسی - صاحب کپی ز فرستاده اند که بین دانش آموزان و کارکنان توزیع کنند - خواهشمند است اندامی نماینده که افسران و ماموران شوروی از مراجعه مستقیم خودداری و اگر احتیاجی دارند توسط استانداری باداره - فرهنگ مراجعه نمایند - مدیرکل وزارت فرهنگ - محمد وحید

تاریخ ثبت	۱۷/۹
شماره ثبت	۲۴۹۸۳
شماره پرونده	۱۷۹
شماره سند	۳

درود

محمد وحید

معرفی سند ● حضور آلمانیهای مقیم ایران؛ بهانه‌ای برای ... / ۲۴۳

شکل هجوم متفقین (انگلیس و شوروی) به ایران، انگیزه‌های اصلی این دو قدرت را بیشتر نمایان می‌کرد زیرا با اشغال ایران و با توجه به اینکه امکان اخراج آلمانیها برای آنان فراهم شده بود، بمبارانهای پی در پی مناطق مختلف کشور همچنان ادامه داشت و این در حالی بود که ارتش ایران در برابر هجوم اشغالگران چندان مقاومت نکرد.

در این میان با وجود اعتراضهای دولت نیمه‌جان ایران، متفقین بی‌توجه به این اعتراضها در اندیشه تحقق آرزوها و اهداف خود بودند. (همان، پرونده‌های شماره ۵۴ و ۵۵-۱۶-۱۳۲۰ ش).

۱۴۲
۲۰/۵/۱

وزارت امور خارجه

- ۱۴۴ -

رونوشت تلگراف سفارتخانه‌های ایران در لندن و مسکو / ۶ / ۱۳۲۰

تعقيب تلگراف ۳ / ۶ / ۲۰ لازم بوزارت خارجه بگوئيد جنگ ترتيباتي دارد و رعاي راکه براي پيشروي در خاک ايران و بيماران شهرها اتخاذ کرده اند تاکنون در هيچ کجا پييده نشده و با هيچ منوراتي تطبيق نميکنند بايد معلوم دارنده عنواني براي اين عمليات نائل شد اتياح آنها در داخله کشور ايران با نهايست آزادي زست ميکنند در صورتیکه آنها بدون هيچ سبب وجهتي افراد بيگناه ايران را مورد بيماران و هلاکت فرا رجهند لان است تفاضکتيد هر چه زود تر دستور جلبگيري از عمليات نظامي را داد ماگر نضري دارند صراحتا بگويند نتیجه مذاکرات را فورا تلگراف کنيد *

عامري

رونوشت با اصل برابست

بجای رئيس اداره پيمان سگانه

امير احمد مهيد

وزارت امور خارجه

- ۷ -

رونوشت تلگراف از وزارت امور خارجه به سناتورنگیرای ایران در مسکو مورخ ۱/۶/۲۰

امروز پلانا سله بعد از معرفی مجلس خبرکبیر شوروی را خواسته را چم پونا یخ اخیر فصل مذاکره و توجه شمارالیه رایه بیمارانیهای شهرهای ایران و خوزینقیهای رایه سبب شده اند نمود در جواب تا پنجمه مذاکرات خود نشان را با نخست وزیر سابق و اینکه دولت ایران خواسته با همبست نضا با پی برده و از اخراج آلمانها که وعده بیرون کردن آنها را داده بوده است بیان نمود و گله گسرد که چرا نخست وزیر سابق در میان تات خود در مجلس شوروی را متجاوز نلند اد کرده بدین اینکه بنسریج نضا با و مذاکرات فی مابین ببرد از جواب گتم بیمارانیهای شماروی نضای های ما و حتی شهرهای با از انبیل نوزین و شاه رود و سواحل بحر خزر را باید چه عنوان داد امروز صبح هم سه هواپیمای نضا با سلطنت آباد نزد یک تهران بمب ریخته اند اگر مصالهی دارند چراسا بیان نمکنند بیرون آمدن آلمانها که وعده داده بودیم عقل هم میکنیم از ایجاد نفرت در کشور ایران برای خودتان جعفا بسده خواهد بود با لاخره پس از مذاکرات زیاد نظریات خود را بنسریج زبر خلاصه کردم دولت ایران برای حفظ روابط امروزه دستور داد نوای نضای ایران از مناوت دست بردارند آلمانها را هم اخسراج خواهد کرد و زیاده هید تا به دانیم آنها را از ترکیه عبور بدیم در مقابل نضا دارم شما هم نوزاد دست از بیمارانی شهرها برداشته و پیشرفت نوای خود را متوقف و در برگرداندن آنها اندام نانشد .

سفیرکبیر شوروی اعضا را امیدواری کرد که با دولت حاضر کار را تمام کند و وعده داد نوزاد مراتب را بسده مسکو تلگراف و جواب شاعده در رحل نضا با و جلوگیری از پیشرفت نوای بگیرد جنا پعمالی هم نضیه را -

تعنیب نرمانید نتیجه تلگرافید با وزیر مختار انگلیس هم در همین زبانه مذاکره مخصوصا بوجه در کپس

سفیرکبیر ترکیه در مسکو اشاره کردم . سبیلی

رونوشت با اصل برابر است

بجای رئیس اداره پیمان سنا

امیر احمد سبیه

۳۹۱۵
۲۰/۶/۳۰

وزارت امور خارجه

- ۱۷ -

رونوشت نامه آقای مهابلی به سررد بولارد وزیر مختار انگلیس ۲۲۰ / ۱ / ۱۳۲۰

آقای وزیر مختار - محترماً در باخ نامه مورخ ۸ شهریور ۱۳۲۰ (۳۰ اورت ۱۹۴۱) آن جناب اشمار میدارد اینکه مرتب شده است دولت اعلیحضرت پادشاه انگلستان و دولت اتحاد جماهیر شوروی هیچ قصدی بر علیه استقلال و تمامیت خاک ایران ندارند و عطااتی که اخیراً وعشده بر ضد ایران نیست و در صورتیکه دولت ایران حاضر برای همکاری باشد عملیات خصمانه ادامه نخواهد یافت دولت ایران از این اظهار رسمی اتخاذ سند مینماید و با اعتماد کامل انتظار دارد از اقدامات آن دو دولت چنانکه صریحاً چیده داده اند هیچ نوع لطمه ای با استقلال کامل و تمامیت خاک ایران وارد نخواهد آمد و اینکه اظهار کرده اند که دولت ایران تضمین کند که مطابق حتمه آنها را رعایت خواهد کرد دولت شاهنشاهی ایران کاملاً اطمینان میدهد که نه در گذشته و نه در آینده هیچ قصد نداشته و ندارد که مطابق حتمه آن دو دولت در ایران مداخلت نماید یا اقدامی برخلاف دوستی و مناسبات همجواری که در بین بوده و هست بعمل آید .

اما در باب تفاضاتی که در نامه مزبور از دولت ایران نموده اند :

۱ - اینکه تفاض کرده اند دولت ایران بقوای خود امر دهد که بطرف شمال و مشرق خطی که از نقاط خانیقین و کرمانشاه و خرم آباد و مسجد سلیمان و هفت گل و گچساران و رامهرمز و بندر دیلم میگذرد عقب بکشد و نوای دولت انگلستان در نواحی جنوبی و غربی این خط اقامت کند و نیز دولت ایران نوای خود را بطرف جنوب خطی که از مغرب بمشرق از نصابه اشنو در جنوب غربی رضائیه و حیدرآباد میانه و آب در جنوب دریاچه رضائیه و زنجان و قزوین و خرم آباد در جنوب در سای خزر و بابل و زرباب و سمنان و شاهرود و علی آباد در مشرق میگذرد عقب بکشد و نوای شوروی موافقتاً در نواحی واقع در شمال این خط اقامت کند اظهار مینماید که دولت ایران اصولاً این پیشنهاد را برای مدتی که اوضاع جنگ کنونی ایجاب میکند میپذیرد و ضمناً چون بقیه ندارد که خود دولتش هم قصد ندارند نواحی که در آنجا نوای خود را موافقتاً اقامت میدهند وسیع باشد و نیز نظری ملاحظاتی که شفاهاً گفته شد تفاضاً میکند در سمت جنوبی حدود ناحیه مشهور نظر شوروی معین شود که -

وزارت امور خارجه

- ۲ -

- شهرهای خرم آباد و دزفول در آن ناحیه واقع نشود و در قسمت شمال هم شهرهای تروین و مسلمان و شاهرود از این خط خارج شود در این موضوع لازم میدانند نکات زیر را اشعار دارند .
- الف - دولت شاهنشاهی ایران تصور میکند دولت انگلستان موافقت ندارد که نوای ایران شهرس کرمانشاه را تخلیه نکند .
- ب - بنا بر اصلی که آن دو دولت در آغاز نامه خود تصریح کرده اند مسلم است که در نواحی که نوای دولت بریتانیای کبیر با شوروی انامت خواهند کرد متعلقات دولت و ملت ایران کاملاً محفوظ و - اختیارات دولت ایران بر حسب استقلال نام خود راجع بوظایفی که نسبت بامر کشور برعهده دارد که کلاً برقرار خواهد بود و از طرف نوای آن دو دولت هیچوجه عملیاتی که منافی بآن اختیارات باشد واقع نخواهد شد و ادارات دولتی و ملی ایران آزادانه بوظایف خود مطابق مقررات کشور ایران عمل خواهند کرد و نوای شهرستانی و احمیه نیز مشمول همین اصل خواهند بود .
- ج - نوای دولتمین اتحاد جماهیر شوروی و انگلستان هر طر اقامت دارند از جهت تدارک خواستار و لوازم زندگی و مسکن و سایر خواصج بر دولت ایران تحمیلی نخواهند داشت و تهیه لوازم مزبور بر عهده خودشان خواهد بود و در قسمتی که از داخله تهیه نمایند با بد مطابق مقررات کشور - بطرفی باشند که مضیقه ای پیش نیاید .
- د - مأمورین دولتمین اتحاد جماهیر شوروی و انگلستان در نقاطیکه نوای آنها اقامت دارد دستورهایی لازم خواهند داد باینکه نوای مزبور و افراد آنها حتی الامکان تماس با اهالی نداشته باشند تا اثر و قوی احتمالی قضایای نامطلوب احتراز شود .
- ۲ - اینکه تفاهت کرده اند دولت ایران در ظرف يك هفته تمام آلمانها را باستثنای کارمندان سنارت آلمان و بعضی تخصصین فنی که کار آنها مربوط بوسایل ارتباط با اعمال نظامی نباشد از ایران - خارج نمایند اشعار میدارد دولت ایران موافقت خود را باین تفاهت اعلام میکند و چون خروج آنها از راههایی باید بشود که نوای آن دو دولت در آنجا اقامت دارند البته اندام خواهد نمود کسسه اتباع آلمانی که خارج میشوند بدون مزاحمت از آن نواحی عبور نمایند و از طرف نوای مأمورین آن دو دولت تعرضی بآنها نشود .

وزارت امور خارجه

- ۳ -

۳ - راجع باینکه بعد از این دولت ایران اجازه ندهد اتباع آلمانی بخاک ایران وارد شوند اشکالی نیست و بدیهی است که این قید محدودیتی است که مخصوصه فعلی بین آن دو دولت و دولت آلمان ادامه دارد .

۴ - اینکه تضاوت کرده اند دولت ایران بهیچوجه اشکالی برای حمل اجناس و مهمات جنگی - بمقصد بریتانیای کبیر و اتحاد جماهیر شوروی پیش نیارود و حمل آنها را بوسیله راه‌سمای شوسه و راه‌های آهن بارها‌های هوایی تسهیل نمایند دولت شاهنشاهی موافقت خود را در این باب اشعار میدارد .

البته تسهیلاتی که دولت ایران خواهد نمود در حدود ممکن و موجودیت وسایل خواهد بود بطوریکه مایه تضییفی برای دولت ایران و ایرانیان فراهم نشود .

۵ - اینکه اظهار داشته اند که دولت ایران تصهد کنند که بیطرف مانده و اقدامی نکنند که بمنافع دولت انگلستان و دولت اتحاد جماهیر شوروی در این منازحه آنها یا دولت آلمان خللی وارد - آورد لزوما اشعار میدارد که راجع به بیطرفی بطوریکه اضلاع دارند دولت ایران از آغاز جنگ اروپا بطیب خاطر بیطرفی خود را اعلام داشته و بهیچ وجه از شرایط این بیطرفی تخلف نکرده بود و بعد ها نیز در این تصمیم خود باقی خواهد بود و نیز دولت ایران هیچگاه راضی نبوده و - نخواهد بود که بمنافع حته آن دو دولت در ایران خللی وارد آید و امیدوار است که اولیای آن دو دولت نیز در تفسیر این عبارت و تطبیق این معنی با موارد عمل حسن شاه را از مد نظر دور ندارند تا از بروز هرگونه مشکلات اجتناب شود .

۶ - بطوریکه در نامه خود وعده داده اند که بدولت ایران در حوائج اقتصادی آن مساعدت - نمایند یقین است که در اجرای این مقصود خرید کالاهای صادراتی ایران را نیز منظور نظر داشته و نیز اقدام لازم بعمل خواهند آورد که اجناس متعلق با ایران که اکنون در حدود مصارف انگلستان و با درخاک دولت شوروی موجود و متوقف مانده هرچه زودتر با ایران حمل شود و از این حیث برای این کشور کفایت دست دهد .

۷ - نسبت بوده های صریحی که آن دو دولت داده اند که پیشرفت قوای انگلیس و شوروی را متوقف سازند و بهیچوجه ای که اوضاع جنگ کنونی اجازه دهد آنها را از خاک ایران بیرون ببرند -

وزارت امور خارجه

- ۴ -

دولت ایران از این فقره اتخاذ نموده بپردازد و اعتماد خود را نسبت باین اظهارات دو دولت اشعار میدارد .

۸ - اینکه اظهار داشته اند حتی الامکان نفت شرکت ایران و انگلیس مانند گذشته پرداخته خواهند شد و دولت شوروی هم موافق تراداد ایران ، شوروی مورخ اول اکتبر ۱۹۲۷ حقیق - دولت ایران را از بابت شیلات سواحل جنوبی بحر خزر کفالت خواهد پرداخت موجب امتنان است .

۹ - در خانه اشعار میدارد که چون ضمن عملیاتیکه از بزرگم شهرسور بهمد واقع شده ممکن است اسلحه و مهمات و اشیا نایب از نوا و متعلقات ایران بدست نوائ آن دو دولت افتاده باشد نظر بحواله درستی که فیما بین این دو دولت با دولت بریتانیا کبیر و بادولت اتحاد جماهیر شوروی برقرار است دولت ایران انتشار داد که آنها مسترد سازند و نیز چون در ضمن عملیات نوائ آن دو دولت خسارات مالی و خرابیها و اتلاف نفوس واقع شده است امیدوار است از طرف آن دو دولت نجات دوستانه و منصفانه در باره ترمیم آنها ابراز شود خاعه که مستحق از این تضامی - ناگوار پس از آن روی داده است که دولت ایران بنوائ خود امر ترک مقاومت هم نموده بود صورتی را معتمد نمود ، احترامات نائفه را تجدید بنمایم . سپید

رونوشت با اصل برابر است

بجای رئیس اداره پهن سه گانه

امیر احمد سپید

وزارت امور خارجه

- ۱۱ -

رونوشت یادداشت سفارتگیری شوروی به وزارت امور خارجه ۸ / ۱ / ۱۳۲۰

دولت اتحاد جماهیر شوروی و دولت بریتانیا کیبرچنانکه در نامه مورخ ۱۲۰ اوت سال جاری خود
اشاره داشته اند هیچگونه مقاصدی که مخالف استقلال ایران و پاتنامیت ارضی آن باشد ندارند .
آنها مجبور شدند بمطبات نظامی در خاک ایران مبادرت ورزند چونکه دولت ایران به پیشنهادات -
دوستانه آنها معطف توجه ننمود با این حال این اقدامات بهیچوجه متوجه خود ایران نیست اینس
اقدامات فقط متوجه تهدیداتی است که باضمت دولت اتحاد جماهیر شوروی وانگلستان و خود ایران
بوسیله عملیات آلمانیهایی که مقامات برجسته ای را در تمام ایران اشغال نموده اند وارد گردیده .
چنانکه در حال حاضر دولت ایران حاضر بهمکاری باشد هیچ سببی برای اینکه عملیات جنگی ادامه
داشته باشد وجود نخواهد داشت ولی دولت شوروی و دولت بریتانیا کیبرد نظر دارند که از -
دولت ایران تضمینات محتمله راجع بانکه دولت ایران اکنون حقیقتاً مایل است مظالم حقه آنها را -
تأمین نماید بگیرد . تضمینات از این تراز است .

الف - دولت ایران باید قوای خود را در جنوب خطی که از مغرب بشرق از نقاط زیرمگد در عقب ببرد
فضیاشنو (در جنوب غربی دریاچه رضائیه) حیدرآباد و میانندآب (در جنوب دریاچه رضائیه)
وزتجان و نژین و خرم آباد (ساحل دریای خزر) و بایلی و زیرآب و سمنان و شاهرود و در مشرق
هلی آباد نواحی واقع در شمال این خط باید موقتاً در تصرف نیروی شوروی باشد . دولت ایران
باید به نیروی خود امر دهد که در شمال و شرق خطی که از نقاط زیرمگد در عقب بنشینند خانقهنس
و کرمانشاه و خرم آباد و مسجد سلیمان و هفت گل و گچساران و رامهریز و بندر دلم . نواحی
واقع در جنوب و مغرب این خط را موقتاً فئشن انگلیس اشغال مینمایند .

ب - دولت ایران باید در طرف بکهنه تمام کلنی آلمانی را باستاننای هیئت سفارت آلمان بچشمسد
نفرات تکنسین های متخصص که مشاغل آنها مربوط بوسه ایل ارتباطی و باموسساتی که جنبه نظامی دارند
نباشد خارج نماید سیاهه آلمانیهایی که در ایران خواهند ماند (و از آن جمله خواهند بود کارمندان
سفارت آلمان) باید با موافقت سفارت شوروی و سفارت انگلیس در تهران تنظیم شود .
ج - دولت ایران باید تعهد نماید که آلمانیهارا در آینده بخاک ایران راه ندهد -

وزارت امور خارجه

- ۲ -

- د - دولت ایران باید تعهد نماید هیچگونه موانعی برای حمل و نقل کالاهائی که (از جمله مواد جنگی) بمقصد اتحاد جماهیر شوروی و بریتانیا کبیر حمل میشود ایجاد ننماید و همچنین حمل کالاها و مواد پراکه در راه های شوسه و راه آهن های ایران و با درخطوط هوائی حمل میشوند تسهیل نماید .
- ه - به هنگامی دولت اتحاد جماهیر شوروی برای توسعه کارفت در گورخوریان مطابق قرارداد - ایران و شوروی و همچنین برای توسعه امور شلات در سواحل جنوبی دریای خزر مطابق قرارداد ایران و شوروی راجع بشلات بذل مساعدت نماید .
- و دولت ایران باید تعهد نماید که بیطرفی را حفظ نموده و بر ضرر منافع شوروی و انگلستان در خاصه ای که نتیجه تجاوزات آلمان میباشد هیچ عنوان اقدامی ننماید .
- دولت اتحاد جماهیر شوروی و دولت انگلستان از طرف خود در مطالب زیر موافقت نمایند .
- ۱ - با دولت ایران در انجام امور اقتصادی آن کمک و مساعدت نمایند .
 - ۲ - حرکت نیروی شوروی و انگلستان را در آینده متوقف سازند و بحضرت اینکه وضعیت جنگی اجازه بدهد نیروی خود را از خاک ایران خارج نمایند .
- دولت شوروی همچنین موافقت دارد .
- ز - پرداخت حق امتیاز شلات سواحل جنوبی پورخیز را بروقی قرارداد ایران و شوروی مورخ ایل اکتبر ۱۹۲۲ ادامه دهد .
- دولت بریتانیا کبیر موافقت دارد .
- ح - پرداخت حقوقی را که از بابت اجاره بهای نفاط نفت خیز و غیره بطوریکه تاکنون معمول بوده - ادامه دهد .

رونوشت با اصل برابر است
بجای رئیس اداره پیمان سه گانه
امیر احمد میبید

وزارت امور خارجه

- ۱۱۹ -

رونوشت تلگراف از سفارت شاهنشاهی ایران در لندن به وزارت امور خارجه ۲۰ / ۷ / ۱۲

چرچیل روز عید ضمن گزارش وضعیت انگلستان در مجلس در باب ایران چنین گفت عده گله دارند که دولت انگلیس با تامل وضعف در باب ایران اقدام کرده این باعث نهایت تعجب من است زیرا هیچ کاری را سراغ ندادم که پیشتر از این انجام گرفته باشد با تبلیغات خیلی مختصر یا سرت هیرت آوینسسا تشریح مساهی متحد مان دولت شوروی موفق شدیم عناصر بد خواه تهران را از بین ببریم دیکتاتور ایران را تبعید و یک پادشاه مشروطه مستقر ساختیم که متعهد شده پروگرام جامع اصلاحات مرتعی را که مجدداً باید صورت گرفته و احتیاج مبین بان بود انجام دهد حامدوان بزودی يك اتحاد جدید و صمیمانه کمانگلیس و روس با دولت و ملت قدیمی ایران منعقد میکنند بمجلس تقدیم شود اتحاد جدید و صمیمانه کمانگلیس و روس با دولت و ملت قدیمی ایران منعقد میکنند بمجلس تقدیم شود اتحاد که اقدامات ناگهانی را که ناچار شدیم بکنیم بتصویب رسانند و مردم ایران را با اهالی این کشور در آزادیشان و در عملیات آتی جنگ با ما شرکت دهد انتها ابوتیک استدار مینوسه از ترار معلوم تحت فرا ر داد جدید انگلیس و روس با ایران دولت ایران تضمین میکند در تمام مدت جنگ با ما تشریح صناعی کامل کند و به تخفیف اجازه میدهد راه آهن ها و راههای کلي را هم سعه داده و در صورت لزوم راه آهن های جدید بسازند کلبه بنادر در اخذ از انگلیس و روس گذارده شود و چنانچه با ایران حمله شود قوای ایران تحت فرماندهی مشترک جنگ سواحه کرد انگلیس و روس تضمین میکنند که قانون اساسی فعلی ایران را محترم شمرده و در مسائل داخلی و دخالت نکنند ولی در مسائل خارجی دولت ایران با مشورت انگلیس و روس اقدام خواهد کرد همینکه قرارداد بتصویب برسد ایران نیز مشمول لایحه کهن آسکا خواهد شد نیز مذاکرات در جریان است که مانند سوره دلیل حوزه لبره بشود در جواب سؤال یکی از نمایندگان در مجلس مبنی بر اینکه آیا پیشنهاد تحویل گرفتن پست و راد بوی ایران را که با برلین رور رابطه دارند نموده یا نه امان جواب داد که سیاست متفقین نیست که در اداره کردن ایران دخالت نموده مگر اینکه منضیات ممکن است دخالت ما را بفتح متفقین الزام نماید - مقدم

رونوشتها اصل بر این است

بجای رئیس اداره پیمان سه گانه
امیر احمد صهید

وزارت امور خارجه

- ۱۰ -

رونوشت نامه آقای سریدر پولاده وزیر مختار انگلیس به آقای سهیلی وزیر امور خارجه

۱۳۲۰ / ۱۶۸

آقای وزیر

محترماً بصورتیکه قبلاً تذکر داده شده خاطر جناب عالی راستحضر میسازم که دولتین امپراطوریت پادشاه انگلستان و شوروی هیچ نقشه بولیه استقلال و تمامیت ارضی ایران ندارند و علت اینکه مجبور شده اند اقدامات نظامی بعمل آورند این بوده است که دولت ایران توجیهی به پیشنهاد دولت دوستانه آنها ننموده است لیکن اینگونه اقدامات بولیه خود ایران اتخاذ نگردیده بلکه فقط بولیه تهدید اقدامات ممکنه آلمانی هائی بوده که در نقاط مهم تمام کشور ایران قرار گرفته بودند . چنانچه دولت ایران فعلاً حاضر به تشریک مساهی با شهنشاهت ندارد که عملیات خصمانه ادامه پیدا نماید .
 ۲ - دولتین امپراطوریت پادشاه انگلستان و شوروی خواستار محضی همان نتایجی میباشند که فعلاً دولت ایران در حقیقت مایل با انجام تقاضاهای عادلانه آنها هستند تقاضاهای مزبور قرار اول است
 ۱ - دولت ایران باید امر صادر نمایند که نشون ایران بدون مقاومت بیشتری از شمال و شرق خطی که از خانقین کرمانشاه - خرم آباد - مسجد سلیمان - هفت کل - گچ سران - وازانجا به بندر بلم که در خلیج فارس واقع شده است عقب نشینی نمایند . در شمال نشون ایران باید از نقاط اشنو - حیدرآباد - میان دو آب - زنجان - قزوین - خرم آباد - بایل - زهراآب - سنان - شاهرود - علی آباد - عقب نشینی کنند .

نقاط نامبرده بالا موقتاً بوسیله نشون انگلیس و شوروی اشغال خواهد شد .
 ب - دولت ایران بایستی در طرف یکگفته کلیه اتباع آلمان با استثنای اعضاء حقیقی (*Bona fide*) سفارت آلمان و چند نفر اعضاء فنی که در دستگاههای مخابرات با نظامی نباشند از ایران خارج نموده و صورت اسامی آلمانیهای مزبور را برای موافقت بنمایندگان سیاسی انگلیس و شوروی در تهران تسلیم نمایند .

ج - دولت ایران بایستی تعهد نمایند که اتباع آلمانی دیگری بخاک ایران وارد نشوند .
 د - دولت ایران بایستی تعهد نمایند که مانعی در راه حمل و نقل لوازمی که شامل ادوات جنگی نیز خواهد شد و از وسط خاک ایران بین نیروهای انگلیس و شوروی بعمل خواهد آمد قرار ندهند بلکه تعهد نمایند و وسایل تسهیل حمل و نقل این قبیل لوازم را که با بوسه راه - خط آهن و یا از طریق هوا حمل میشوند فراهم سازند

وزارت امور خارجه

- ۳ - در مقابل دولتین انگلیس و شوروی موافقت مینمایند که -
 - ۱ - حقوق مربوط به نفت و غیره ایران را کفایتی السابق به بردازند .
 - ب - وسایل تسهیل لوازم مورد احتیاجات اقتصادی ایران را فراهم سازند .
 - ج - پیشروی زیاد تر نیروهای خود را متوقف ساخته و بحض اینک وضعیت نظامی اجازه دهد نشون خود را از خاک ایران خارج نمایند .
 - ۴ - علاوه بر این دولت ایران تعهد مینمایند که بی طرفی خود را ادامه داده و هیچ گونه عملی که بسر خلاف منافع دولتین انگلیس با شوروی باشد در این مبارزه که بر اثر تجاوز آلمان بر آنها تحمیل گردیده است ننمایند .
- موقع را مختتم شمرده احتراعات فائقه خود را تجدید مینمایم .
سرید بولاره

رونوشت با اصل برابر است
بجای رئیس اداره پیمان سگانه
امیر احمد مهبود

متن سند بعدی مذاکره سفیر ایران در لندن با وزیر امور خارجه بریتانیا را نشان می دهد که گویای ماهیت اشغال ایران به دست دولت یادشده است. حتی هنگامی که سفیر ایران درباره مهلت تخلیه ایران پرسش کرد جز پاسخهای بی پایه سخن دیگری نشنید. (همان، پرونده شماره

۱۳۲۰-۲۲-۳۶ش).

اماره
شماره
تاریخ
پوست

وزارت امور خارجه

تلفن وزارت شاهنشاهی ایران در لندن به

وزارت امور خارجه

۲۲۰ / ۸ / ۲۰

امروز وزارت امور خارجه را ملاقات و تمام نظریات دولت و اشکال کارهای آن که به تهران می آید و بر من بسیار مشکل دولت و نیز بر من استنبال منظورات دولت را با و خاطر نشان نمود و مشخصاً با توکل کردم مشارالیه شرحی از اینکه آنچه معنی بود یعنی آوردن موافقت با منظورات رایج متذکره و تقاضا شود بهتر است پیشرفت دارند و سایر لایحله مضمون خودشان بیان کرده بدهد و نیز جواب و تقریب یکساعت تمام بحث و احتجاج کردم لیکن نهایتاً تلفناتی را که در روز سفیر خودشان در تهران فرستادند بمن خواندند و گفت آخرین حرف خود را در آن تلفنات بگویم در موضوع سهلت تخلیه ایران از قشون خودشان و در باب وجوه نطفه و غیره گفت تا حدی از شما مساعدت نموده ولی در باب کمک اقتصاد و مالی بعد از همین مشخصی نداده و همان فوراً ما را که بعد از رسیدن مساعدت سیستم تکرار نمود است چند بار هم تلفنات تهدید آمیز کرد و گفت بعضی بیانات در باب تخلیه تهران از قشون ایران میکنند که اگر غضب نکشید و بودیم آن بهتر میسر میرفت و زودتر تمام میشد گفت البته مقصود شما از پیشرفت کار را جابجایی است نه اتحاد نیایی شاید با زور می توانید منظور خود را اعمال کنید ولی آنوقت عمل اتحاد المان و سلطانی میشود مگر صحبت از رفتن و خوراک برای ایران کرده بدهد و گفت من در باب تقاضای خوراک چیزی نشنیده ام و دولت و ملت ما بظنظورات سیاسی بیشتر اهمیت میدهند تا خوراک گفت اگر مردم گرسنه باشند در چارچوب می شود گفت مردم شما هم از خوراک در زحمت هستند و شما مذاکراتی کرده برای آزاد کردن خودتان چه بگفته اند که بحث زیادند و آنچه ممکن بود خواهش را صراحتاً در این مساعدت نکردند پس مشارالیه اندکی پیش از من رجعت تلفنات مضمون خود پیش نهاد یعنی تقاضا است بمن و بدهد اگر چه حسن است اصراً بدهد و بطلبی بی تاثیر نباشد میگفت سفیر ایشان هنوز آخرین پیشنهها را آنها را بدولت ایران نداده و منتظر خبری است دولت شوروی در رسیدن دستور سفیر ایشان در تهران خواهد بود در حساب اشکالات با صدقون تسامح را در من مصلح عمده صرف نزد باز عرف نامی میهم جواب دادند در آخر ملاقات گفت هر وقت عهد نامه اتحاد تمام شد حاضرم هر وقت شما بیا کنید و تقاضای من بکنید بیشتر در انجام مقاصد سیاسی من و ملی تا لا بهتر نخواهد بود باید این عهد نامه تمام کرد در این کشور خود بسیار شکایتی از شما نمود و که اگر دولت ایران حاضر نیوی پیشنهها را اخیراً نشان ندهد دیگر مذاکرات را دنبال نکنند و میگفت تا از دست من خارج میشود یا این تفصیل دیدن میشود که نظرات اروپایی نشان بر سر نشانی خود بطلبی منصرف نشده و بخصوصاً خود وزیر خارجه باین عهد نامه اتحاد خلیه عازمه شده است البته اولیای دولت غیر و شرمسکه کار را با ضرورت اوضاع و احوال تعلی منجید و تصمیم نطفی اتحاد خواهد نمود ولی هر نظریه دیگری که ظاهر آنرا می بیند البته نیاز رسی زبان آن نظریات بکنتم منقذان

معرفی سند ● حضور آلمانیهای مقیم ایران؛ بهانه‌ای برای ... / ۲۵۵

سند شماره ۴۱۶ مورخه ۱۳۲۰/۸/۲۵ از کوشش انگلیسیها برای وارد کردن اجباری ایران در گردونه دولتهای متفق حکایت دارد و اهداف پنهان دولت را از اشغال ایران بهتر نمایان می‌سازد. (همان پرونده).

وزارت امور خارجه

..... اداره
..... شماره (۱۹)
..... تاریخ ۲۵/۸/۲۰
..... پیوست

تلفاتی از سفارت شاهنشاهی ایران در وانکارا به
وزارت امور خارجه

از گزارش خبردهی که بدست آوردن آلمانیها از ترنیا خواستند که بدولت ایران توصیه نمایند که عرصه
زود تر از ارتداد آلمان با انگلیس و روس را منعقد نمایند ترکیه با سخندانند ما شما اتحاد را هم و اتحاد
بین ایران و انگلیس را میفهمیم یعنی چه ولی بیون اتحاد ایران از کنترول و انگلیس و روس از طرف دیگر
را نمیدانیم چیست چه توصیه میتوانیم بنماییم از طرف

پوششنامه‌های دولتی و مقامات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جالب آنکه بحث اشغال و تعرض به خاک ایران از مرزهای کشور نیز گذشت، به گونه‌ای که تاجران ایرانی مقیم انگلیس را مجبور کردند هزینه‌های جنگی دولتهای امپریالیستی را بپردازند و داراییهای آنان در بانکهای انگلیس بلوکه (توقیف) شد. (همان پرونده).

وزارت امور خارجه

..... شماره
..... شماره
..... تاریخ
..... پست

تلگرافات از سفارت شاهنشاهی ایران در لندن به

وزارت امور خارجه

۲۰ / ۹ / ۸

شماره ۱۷۶۳ در باب مواد راجع با موران تصادف که حضرات پیش نهاد کرده اند و در آخر تلگراف آمده
نموده بود بدروز بعد تلگراف خواهید فرستاد تا نتوان که ۱۲ روز بگذرد چنین تلگرافی باین سفارت
نرسیده و بعد همان مهم وقت مرطوبی قابل تاویل یا تعلیق اندازی بنظر آید اما گمانه در صوابی با عدم
است این اوقات در جواب همه اقدامات برای امور مختلفه میخواهند همه را تعلیق یا انجام کسار
عهد نامه اتحاد میکنند وزارت جنگ اقتصاد دارم و کنگه ضوع تسهیل صلوات و واردات ایران کما بنجانب
مذاکره نمود بر دم مرامله نوشته و تعلیق بمعهد نامه میکنند بعضی وجوه مشعلق بتجار ایران راه هم
در بانکها منجمد کرده اند یعنی اجازه انتقال یا ایران نمیدهند در ضمن مذاکره با وزیر خارجه کسه
خلاصه مطلب ریشتراف ۱۹۵ عرض شده شماره ایی گفت که دولت ایران اصلا محتاج بیلی نیست که از ما
تقاضای کند میکنند عقد آرائی لیره در انگلستان و یازده ملیون دلار را میباید دادند که همه نعلان منجمد
شده و اگر عهد نامه صورت بگیرد همه آزاد میشود . تنفی زان

معرفی سند ● حضور آلمانیهای متقیم ایران؛ بهانه‌ای برای ... / ۲۵۷

وینستون چرچیل، وزیر درباری وقت بریتانیا پس از آغاز جنگ دوم جهانی، بخشی از سیاست خارجی بریتانیا را در قبال کشورهای ضعیف چنین توصیف کرد:

«هنگامی که برای حقوق و آزادی ملل کوچک مبارزه می‌کنیم، آنها نباید دست و

پایمان را محدود سازند.» (استوارت، ۱۳۷۰، ص ۳۲، ۵۴۷، Churchill, 1952, p. 547).

شاید اگر سیاست چرچیل ادامه می‌یافت و این پرسش مطرح می‌شد که در صورت تأکید کشوری بر استقلال و تمامیت ارضی خود، انگلیس چه سیاستی را در پیش می‌گرفت، تنها یک پاسخ انگلیسی و چندگانه دریافت می‌شد که البته در واقعیت معنایی جز اشغال و سرکوبی نداشت. دولت ایران این مسئله را دریافته بود که آلمانها چه از ایران اخراج می‌شدند و چه نمی‌شدند باز هم بهانه‌ای دیگر برای اشغال ایران پیدا می‌کردند.

ملک فاروق، رضاشاه را از تصمیم انگلیس و شوروی برای حمله به ایران آگاه کرد و گزارشهای گوناگونی از افزایش شمار نیروهای نظامی و دریایی انگلیس در خلیج فارس و مرزهای جنوب غربی ایران به وی ارائه داد و به همین دلیل رضاشاه در «جشن فارغ‌التحصیلی دانشجویان دانشکده افسری در اقدسیه مرداد ۱۳۲۰ پس از اعلام تبریک به دانشجویان فارغ‌التحصیل دانشکده افسری، اعلام کرد که امسال از اعطای یک ماه مرخصی دانشجویان مذکور خبری نیست و این نخستین اظهار نظر آشکار دولت ایران در مورد بحران بوجود آمده پیش از اشغال کشور بود.» (خلیلی عراقی، ۱۳۲۲، ص ۷۰-۱۰).

در ۱۴ اوت ۱۳/۱۹۴۱ مرداد ۱۳۲۰ کمیته‌ای بانام کمیته ویژه نخست‌وزیری در انگلیس تشکیل شد و هدفش این بود که به شوروی تفهیم کند «هدف ما از این لشکرکشی به تضمین این نکته محدود است که دولت ایران حقوق بی‌طرفی خود را به نحوی اعمال نماید که با منافع ما مغایرتی نداشته باشد». این جمله بی‌معتاترین جمله‌ای است که می‌توانست در تعریف بی‌طرفی ابراز شود چراکه جز طرفداری از منافع بریتانیا معنای دیگری نداشت.

همچنین رضاشاه در ۲۲ اوت ۳۱/۱۹۴۱ مرداد ۱۳۲۰ منصور را احضار کرد و به وی دستور داد همه اتباع آلمانی را که به وجودشان نیازی نبود به سرعت اخراج کند و از آن جا که معتقد بود در پس درخواستهای شوروی و انگلیس قصد و نیت بزرگ‌تری نهفته است، از منصور خواست که در این

مورد از سفیر انگلیس تحقیق کند. (استوارت، ۱۳۷۰، ص ۱۵۶؛ Fatemi, 1954, p.988).

در این سالها گرایش ایران به سوی آلمان به عنوان دولت یا نیروی سوم در یک چارچوب انفعالی نمی‌گنجد زیرا دست کم پس از نزدیکی آلمان و شوروی به یکدیگر از خوشبینی‌های دولت ایران نسبت به دولت آلمان کاسته شده بود تا جایی که رضاشاه را بر آن داشت وزیر طرفدار دولت آلمان را برکنار کند.

شولبورگ، سفیر آلمان در شوروی، در گزارش ۱۱ ژوئیه ۲۰/۱۹۴۰ تیر ۱۳۱۹ خود روابط شوروی با ایران و ترکیه را «وخیم» توصیف کرد. به گفته او مقامهای ایرانی بر این باور بودند که کتاب سفید آلمان درباره طرحهای ستاد فرماندهی ارتش فرانسه، دولت شوروی را واداشته است کارهایی برضد ایران انجام دهد.

«با این حال سفیر ایران در مسکو [ساعد] باهوش‌تر از آن است که نداند اسناد کتاب سفید تنها بهانه‌ای برای اقدام دولت شوروی است و اگر این مورد پیش نیامده بود، مسکو صرفاً بهانه دیگری پیدا می‌کرد.» (استوارت، ۱۳۷۰، ص ۱۴۰؛ Sontag and Beddies, pp.764-5).

در پی افشای بخشهایی از مذاکره‌های محرمانه هیتلر و استالین بر سر ایران، بار دیگر بدگمانی دولت ایران نسبت به سیاستهای دولت شوروی و آلمان بیشتر شد. همچنین ماجرای افشای یک کانون جاسوسی آلمانها بار دیگر دولت ایران را نسبت به فعالیتهای آنان هوشیار کرد. در همین خصوص رضاشاه نسبت به تحریکات بیگانگان به‌ویژه آلمانیهایی که افسران ارشد ایرانی را مدام به مهمانیهای سیاسی خود دعوت می‌کردند بسیار حساس بود. سرانجام در مارس ۱۹۴۱/اسفند ۱۳۱۹ سفارتخانه‌های بیگانه را از دعوت افسران ایرانی به مهمانیهایشان منع کرد و به این کار پایان داد.

آلمانها اگرچه توانسته بودند در میان محافل روشنفکری و همین‌طور توده مردم محبوبیتی بسیار به دست آورند، دولت ایران به این موضوع با دیده تأمل می‌نگریست. برای نمونه پس از آنکه رضاشاه به ماهیت تبلیغاتی نشریه‌های فارسی زبان چاپ برلین پی برد ورود آنها را به ایران ممنوع کرد. (خان ملک یزدی، ۱۳۲۴، ص ۳۸۴۱).

معرفی سند ● حضور آلمانیهای مقیم ایران؛ بهانه‌ای برای ... / ۲۵۹

از همه مهم‌تر اینکه دولت ایران به خوبی می‌دانست که یکی از اهداف آلمان دستیابی به منابع نفتی ایران است. نکته‌ای که ایران را به سوی آلمانیها می‌راند خطر کمتر آنان نسبت به روسها و حتی انگلیسیها بود زیرا این دو کشور بارها چهره واقعی خود را در ایران نمایان ساخته بودند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

کتابنامه فارسی:

۱. استوارت، ریچارد آ، در آخرین روزهای رضاشاه، برگردان: عبدالرضاهوشنگ مهدوی و کاوه بیات، تهران: معین، ۱۳۷۰.
۲. خان‌ملک بزدی، حسن، ارزش مساعی ایران در جنگ، تهران: بی‌نا، ۱۳۲۴.
۳. خلیلی عراقی، محمدرضا، وقایع شهریور، تهران: زریخش، ۱۳۲۲.
۴. ذوقی، ایرج، ایران و قدرتهای بزرگ در جنگ جهانی دوم، تهران: بازننگ، ۱۳۶۷.
۵. روزنامه اطلاعات، ۱۷ تیر ۱۳۲۰ / ۸ ژوئیه ۱۹۴۱.
۶. زرگر، علی‌اصغر، تاریخ روابط سیاسی ایران و انگلیس در دوره رضاشاه، برگردان: کاوه بیات، تهران: پروین و معین، ۱۳۷۲.
۷. فرمانفرمایان، حافظ، تحلیل تاریخ سیاست خارجی ایران، برگردان: اسماعیل شاکری، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۵۳.
۸. معتضد، خسرو، تنش بزرگ روابط خارجی ایران در دوران رضاشاه از ۱۳۰۰ تا ۱۳۲۰، تهران: پیکان، ۱۳۷۷.

کتابنامه لاتین:

9. "Foreign Relations of the United States", *Diplomatic Papers, The British Common Wealth, Europe and Near East and Africa (1937)*, Washington, Vol.II, 1945.
10. Churchill, Winston, *Speeches of the Rt. Hon. Winston Churchill, 1939-1945*, Vol.II, Compiled by Eade charles, London, Cassell and Co. Ltd, 1952.
11. Fatemi, Nasrollah Saifpour, *Oil Diplomacy, Powderkeg in Iran*, NewYork, Whittler Book, 1954.
12. Fleury, Antoine, *La Penetration Allemande au Moyen Orient (1919-1939), Le cas de la Turquie, de L'Iran et de L'Afghanistan*, Genève, A.W.B. Sijthoff, Leiden, 1979.
13. Great Britain, Dept of Overseas Trade, *Economic Conditions in Persia, Reports for the years 1930 and 1937*, London, HMSO.
14. Iran administration des Douanes, *Tableau Generale du Commerce avec les Pays Etrangers*, Tehran, 1929-47.
15. Lingeman, Er, *Lingeman's Memorandum*, London, HMSO, 1928.
16. *Papers Relation to the Foreign Relations of U.S*, 1907-1927, Government Printing office, Washington D.C, 1940-1962. (Several Volumes Each year).
17. Reynolds, P.A; *British Foreign Policy in the Inter-war years*, London, Ets, Longemans,

معرفی سند ● حضور آلمانیهای مقیم ایران؛ بهانه‌ای برای ... / ۲۶۱

Green and Co, 1954.

18. Sontag, Raymond James & Beddies, James Stuart, *Nazi-Soviet Relations, 1933-1941*, Washington: Dept of state, 1948.

19. Sotoudeh, Hassan, *Loevolution Economique de l'Iran Et Ses Problems*, Paris, Liabrarie Tecnique Et Economique, 1937.

20. Taillardat, F.; La Politique Allemande en Perse, *L Asie Francaise*, No.378, Avril 1940.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پروشکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی